

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาเป็นพื้นฐาน แนวทางในการศึกษารูปแบบการขับเคลื่อนการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ผ่านการศึกษา รายงานการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ไว้ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
2. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการระบบการท่องเที่ยวของชุมชน
3. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว
4. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดเส้นทางท่องเที่ยว
5. แนวคิดที่เกี่ยวกับกระบวนการขับเคลื่อน
6. แนวคิดที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากแนวทางการศึกษาดังกล่าวได้ส่งผลให้สามารถสรุปประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางการศึกษา และเพื่อความเข้าใจร่วมกัน ประกอบด้วย

1.แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

นอกจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เน้นความยั่งยืนของธรรมชาติ และการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นแล้ว ปัจจุบันได้เกิดแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Ago tourism) ซึ่งเป็นแนวคิดหนึ่ง ภายใต้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้น

1.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นการท่องเที่ยวทางเลือกอีกรูปแบบของการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจาก แนวความคิดที่ต้องการพัฒนาพื้นที่เกษตรกรรมที่มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ตามนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2541-2542 หรือปี Amazing Thailand 1998-1999 ที่เป็นปีส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2541) ต่อมาการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมีนโยบายกำหนดให้การท่องเที่ยวเชิงเกษตรอยู่ในแผนส่งเสริมการท่องเที่ยวปี พ.ศ. 2543 (นริศรา สอนเสาวภาคย์, 2545) ตามมติของคณะรัฐมนตรี และได้เริ่มดำเนินโครงการภายใต้มาตรการเสริมการพัฒนาชนบทและชุมชน ที่เป็นโครงการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2543 อันเป็นการดำเนินงานร่วมกันระหว่าง การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กรมวิชาการเกษตรและกรมส่งเสริมการเกษตร เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มีการดำเนินการอยู่บ้าง

และแหล่งท่องเที่ยวเกษตรอื่น ๆ ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในอนาคตต่อไป นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรไว้มากมาย เช่น

ยุวดี นิรัตน์ตระกูล (2539) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่า เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่มีการนำฐานทรัพยากรทางการเกษตร อันเป็นกิจกรรมดั้งเดิมแห่งการดำรงชีพของมนุษย์มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการเดินทางท่องเที่ยว ซึ่งนอกเหนือจากการได้พักผ่อนหย่อนใจ ผ่อนคลายความตรึงเครียดในชีวิตประจำวัน ยังนำมาซึ่งการเรียนรู้ การสร้างความเข้าใจ ทักษะชีวิตที่ดีต่ออาชีพเกษตรกรรม และความตระหนักในคุณค่าของวิถีชีวิตชุมชน

สุรเชษฐ์ เชษฐมาส (2541) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่า หมายถึงการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวออกสู่พื้นที่ที่เป็นแหล่งพืชไร่ พืชสวน ชาวเกษตรกรจะเป็นผู้นำหรืออาจจะมีมัคคุเทศก์นำ แต่ได้มีการศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตของเกษตรกร รวมทั้งดำเนินงานในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และบางครั้งนักท่องเที่ยวเองสามารถที่จะเข้าไปร่วมช่วยเหลือเกษตรกรได้

ชัยวุฒิ ชัยพันธุ์ (2542) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่า เป็นการท่องเที่ยวในพื้นที่เกษตรเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรโดยภูมิปัญญาท้องถิ่น

นำชัย ทนุผล และคณะ (2543) กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่าหมายถึง การท่องเที่ยว ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการเรียนรู้ และเข้าใจธรรมชาติ วัฒนธรรม และการเกษตร อันเกิดจาก ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น โดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับธรรมชาติ วัฒนธรรม และรูปแบบการทำเกษตรที่หลากหลายบนพื้นที่จริงของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งจะยึดหลักแห่งการเคารพซึ่งศักดิ์ศรีของระบบนิเวศ และวิถีชีวิตของความเป็นอยู่ของชุมชน และเอื้ออำนวยประโยชน์และโอกาสทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนท้องถิ่น

เดชา ไต้งสูงเนิน (2543: 13) ให้ความเห็นว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นให้เห็นถึงภูมิปัญญาของคนสมัยก่อนในการทำการเกษตร โดยมีการจัดทำโปรแกรมประกอบด้วยกิจกรรมการเกษตรเชิงนิเวศวิทยาและการท่องเที่ยว ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จะนำไปสู่ระบบเศรษฐกิจชุมชนของท้องถิ่น

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2544) ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่าเป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งกิจกรรมไปยังกิจกรรมการเกษตรหรือสภาพแวดล้อมทางการเกษตรเป็นหลัก และต้องมีความพร้อมในการดำเนินการโดยต้องสามารถควบคุมปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกในแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้ นอกจากนี้แล้วยังต้องมีกลไกที่ช่วยในการกระจายรายได้ไปสู่เกษตรกร และที่สำคัญต้องเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจต่อการได้รับความเพลิดเพลิน เกิดการพักผ่อนหย่อนใจ และเสริมสร้างให้เกิดการอนุรักษ์ธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยววันนั้น

อัศวิน แสงพิกุล (2546) กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่าเป็นการท่องเที่ยวทางเลือกอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ ความเพลิดเพลินและประสบการณ์โดยตรงจากเกษตรกรแล้ว ยังได้สัมผัสเรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมท้องถิ่นและเทคโนโลยีการเกษตร และยังเป็นการกระจายรายได้สู่เกษตรกรอันเป็นการช่วยส่งเสริมความเข้มแข็งทางสังคมได้อีกทางหนึ่ง

นิออน ศรีสมยง (2552) ได้อธิบายความหมาย การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ดังนี้ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือ การท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมการเกษตรเป็นทรัพยากรท่องเที่ยวหลักสามารถดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรในชุมชนให้ผู้คนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเต็มที่ ซึ่งรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรนับว่าเป็นหนึ่งในรูปแบบของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

ดังปรากฏรายละเอียดในตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 แสดงการสรุปความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร	สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2544)	เดชา ได้สูงเนิน (2543: 13)	อัครวิมล แสงพิบูล (2546)	ยุวดี นิรัตน์ตระกูล (2539)	ชัยวุฒิ ชัยพันธุ์ (2542)	ราไพพรรณ แก้วสุริยะ (2544)	นำชัย ทนผล และคณะ (2543)	ศุภเชษฐ์ เขษมมาศ (2541)	นิออน ศรีสมยง (2552)
1. กิจกรรมที่นำฐานทรัพยากร/กิจกรรมทางการเกษตรของชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการท่องเที่ยว	✓			✓	✓	✓		✓	✓
2. กิจกรรมที่เน้นเรื่องการเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำเกษตร เรียนรู้ธรรมชาติ สังคมวัฒนธรรม และวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น		✓	✓		✓		✓	✓	
3. กิจกรรมที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ เพลิดเพลินใจ	✓		✓			✓			✓
4. กิจกรรมที่เสริมสร้างให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณี โดยยึดหลักการเคารพระบบนิเวศ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน	✓				✓	✓	✓		✓
5. มีการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น	✓	✓	✓				✓	✓	✓

ที่มา: พัฒนาโดยคณะผู้วิจัย, 2561

จากการศึกษาคำจำกัดความดังกล่าว สำหรับงานวิจัย เรื่อง รูปแบบการขับเคลื่อนการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: ศึกษากรณีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในจังหวัดระยอง และจันทบุรี ในครั้งนี้ สรุปความหมาย ได้ว่า

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง การตั้งเอาฐานทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น กิจกรรมทางการเกษตร ต้นทุนทางสังคมวัฒนธรรมรวมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน มาทำการจัดการประยุกต์ผสมผสานเข้ากับกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งสามารถให้ความเพลิดเพลินใจและให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว โดยถือว่าเป็นแนวทางที่สามารถการสร้างคุณค่าและเพิ่มมูลค่าให้แก่ผลผลิตทางการเกษตร และทุนทางเศรษฐกิจอื่นๆ ที่มีอยู่ในชุมชนสังคม ซึ่งก่อให้เกิดการสร้างรายได้ให้แก่ภาคเกษตรกรรม และการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น

การท่องเที่ยวเชิงเกษตรจึงมีลักษณะสำคัญดังนี้

- 1) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งความสนใจ ไปยังกิจกรรมองค์การเกษตร หรือสภาพแวดล้อมทำการเกษตรเป็นหลัก
- 2) เป็นการท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยว ที่มีวัตถุประสงค์ทางการเกษตรเป็นหลัก
- 3) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดระบบ การให้บริการไว้รองรับ นักท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐาน
- 4) เป็นการท่องเที่ยวที่มีกลไกกระจายรายได้ไปยังเกษตรกร
- 5) เป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยว สามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเกษตรกรในด้านของกระบวนการ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม

เป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจ ต่อการ ได้รับความรู้ ความเพลิดเพลินเกิดการพักผ่อนหย่อนใจ การเสริมสร้างการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและธรรมชาติของท้องถิ่น

1.2 รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

สำหรับรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร มีนักวิชาการหลายท่านได้จำแนกรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรไว้หลากหลายรูปแบบด้วยกัน ดังนี้

กรมส่งเสริมการเกษตร (อังกา นริศรา สอนเสาวภาคย์, 2545) ได้จำแนกรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1) แหล่งท่องเที่ยวเกษตรประเภทชุมชน หรือหมู่บ้านท่องเที่ยวเกษตร ดำเนินการในลักษณะเป็นการดำเนินงานร่วมกันของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรในหมู่บ้าน

2) แหล่งท่องเที่ยวเกษตรประเภทเฉพาะรายบุคคล หรือรายกิจกรรม เป็นจุดท่องเที่ยวเกษตรที่เป็นสวน หรือไร่ของเกษตรกรรายใดรายหนึ่งโดยเฉพาะ

3) แหล่งท่องเที่ยวเกษตรประเภทเทศกาลหรือปรากฏการณ์ เป็นลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวที่มีการจัดงานเทศกาล หรือมหกรรมทางด้านการเกษตรที่น่าสนใจ

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2544) ได้สรุปถึงรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรไว้ด้วยกันดังนี้

1) รูปแบบการทำนา โดยเฉพาะที่ใช้วัฒนธรรมดั้งเดิมในการเตรียมดินและเก็บเกี่ยว เช่น การใช้กระบือหรือโคไถนา การเก็บเกี่ยวและการนวดโดยใช้แรงงานคนและการประกอบอาชีพเสริมได้แก่ การเพาะเห็ด ยกยอ ตกปลา เป็นต้น

2) รูปแบบเกษตรผสมผสาน ได้แก่การปลูกผักปลอดสารพิษร่วมกับผลไม้และชุดบ่อเลี้ยงปลา หรือทำนาควบคู่กันไป สามารถทำผักสลัด ขายผลไม้ ปิ้งปลา หรือกุ้งขายให้กับนักท่องเที่ยว

3) รูปแบบสวนผลไม้ ซึ่งผลไม้ของไทยที่เป็นที่นิยมของชาวต่างชาติ ได้แก่ มะม่วง ส้มโอ ชมพู่ พบปลูกกันมากบริเวณจังหวัดนครปฐม ส่วนเงาะ ทุเรียน มังคุด ลองกอง พบปลูกกันมากบริเวณจังหวัดระยอง จันทบุรี ปราจีนบุรี สำหรับลำไย ลิ้นจี่ พบปลูกกันมากบริเวณจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย และลองกองก็ปลูกกันมากที่จังหวัดนราธิวาส ซึ่งสามารถจัดเทศกาลชิมผลไม้ของแต่ละจังหวัดได้ โดยจัดกรรมวิธีการเก็บที่หลากหลาย

4) รูปแบบไม้ดอกไม้ประดับ ได้แก่สวนกล้วยไม้ที่จังหวัดนครปฐม ราชบุรี แผลงกุหลาบที่จังหวัดนครปฐม จังหวัดตาก จังหวัดเชียงใหม่ และสวนไม้ดอกไม้ประดับที่เชียงใหม่ นครปฐม เชียงราย และนครราชสีมา เป็นต้น

5) รูปแบบเกษตรเชิงอนุรักษ์ผสมผสานกับวัฒนธรรมชาวไทยภูเขา ซึ่งมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในหลายจังหวัด เช่น สวนซา สวนเมี่ยง ที่อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย การเกษตรบนที่สูงในท้องที่จังหวัดเพชรบูรณ์ เชียงใหม่ เชียงราย และแม่ฮ่องสอน

6) รูปแบบการศึกษาและศูนย์วิจัยทดลองของหน่วยงานราชการต่าง ๆ ได้แก่ ศูนย์ศึกษาห้วยฮ่องไคร้ในจังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์พัฒนาเขาหินซ้อนในจังหวัดฉะเชิงเทรา ศูนย์ศึกษาพัฒนาพิภพทองในจังหวัดนครราชสีมา ศูนย์ศึกษาหน่วยงานราชการต่าง ๆ เช่นการประมง กรมป่าไม้ กรมวิชาการเกษตร และกรมส่งเสริมการเกษตร

ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวเกษตร กรมวิชาการเกษตร (เดชา โด้งสูงเนิน, 2543) ได้กล่าวถึงรูปแบบการท่องเที่ยวเกษตรว่ามี 6 รูปแบบคือ

1) การแสดงสินค้าหรือสาธิตแปลงสาธิตพันธุ์พืชสวยงามและหลากหลาย รวมถึงการแสดงขั้นตอนการปฏิบัติต่าง ๆ ทางเกษตร เช่น การปลูก ดูแล รักษา การเก็บเกี่ยวผลผลิต การปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยว การบรรจุภัณฑ์ การแปรรูปผลผลิต และการแสดงประเพณีวัฒนธรรมด้านการเกษตรในอดีตที่ผ่านมา เป็นต้น

2) ให้นักท่องเที่ยวร่วมทำกิจกรรมระยะสั้นในการเข้าชมสวนเกษตร ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเก็บผลผลิตกินเองจากต้นในสวน หรือการซื้อผลผลิตโดยเลือกเก็บเอง ทำให้ได้เห็นความสวยงาม ความแปลกตา และบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติ อีกทั้งได้ทำกิจกรรมพื้นบ้านระยะสั้นร่วมกับชาวบ้าน เช่น ซักควาย นั่งเกวียน ไถนา กรีดยาง ยกยอ พายเรือ ทอดแห เป็นต้น

3) ให้นักท่องเที่ยวพักแรมในหมู่บ้าน เพื่อศึกษาและสัมผัสกับการใช้ชีวิตของชาวเกษตรในชนบทโดยให้นักท่องเที่ยวได้รับบริการที่อบอุ่น ปลอดภัย สะดวกสะอาด

4) การอบรมให้ความรู้การเกษตรแผนใหม่และความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน ด้วยการฝึกหัดปฏิบัติเกี่ยวกับการทำการเกษตรในสมัยใหม่ เช่น การปลูกและดูแลรักษาพืช การแปรรูปและการเก็บรักษาผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น ซึ่งอาจจะมีการมอบประกาศนียบัตรให้สำหรับการฝึกหัดปฏิบัติเพื่อการเรียนรู้ ภูมิปัญญาของชาวบ้านในหมู่บ้านชนบท

5) จำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรโดยเฉพาะสินค้าอาหารเกษตรแปรรูปที่หลากหลายของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร สินค้าหัตถกรรมพื้นเมืองของเกษตรกร ของใช้ และของที่ระลึกต่าง ๆ ผักสด ผลไม้สด ดอกไม้สด ต้นพันธุ์พืช เมล็ดพืชที่น่าสนใจให้นักท่องเที่ยวซื้อไปปลูกเอง

6) ให้อู๋ทางด้านธุรกิจการเกษตร ในช่วงที่ธุรกิจอื่น ๆ ประสบปัญหาเนื่องจากเศรษฐกิจตกต่ำ เช่น ในปัจจุบันนี้นักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งเดินทางมาเพื่อหาอู๋ทางในการทำธุรกิจต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เนื่องจากเป็นธุรกิจที่ให้ผลตอบแทนรวดเร็วและเป็นธุรกิจที่ยังก้าวหน้าไปได้ โดยจัดให้นักท่องเที่ยวในเชิงท่องเที่ยวธุรกิจการเกษตรได้สัมผัสพบเห็นดูกิจกรรมของเกษตรกรแล้วอาจจะเกิดแนวคิดในการทำธุรกิจโดยร่วมลงทุนกับเกษตรกร เช่น ร่วมกับเกษตรกร

ทำการผลิตเพื่อแปรรูปเพื่อส่งออกหรือจำหน่ายภายในประเทศ หรือร่วมกันผลิตเพื่อจำหน่ายสินค้า
หัตถกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

รำไพพรรณ แก้วสุริยะ (2544) ได้กล่าวถึงรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรไว้ว่ามี 7
รูปแบบ คือ

1) การทำนา (Rice Cultivation) เป็นการปลูกข้าวที่คนไทยใช้เป็นอาหารหลักตั้งแต่สมัย
โบราณ จึงมีการทำนาเป็นอาชีพหลัก โดยมีการทำนาปลูกข้าวหลายอย่าง เช่น การทำนาปี การทำ
นาปรัง การทำนาหว่านน้ำตม การทำนาขั้นบันได นอกจากนี้ยังมีพิพิธภัณฑ์ข้าวที่ให้ความรู้เรื่องข้าว
สายพันธุ์ ต่าง ๆ ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว วัฒนธรรมการกินข้าวไทย ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถ
เข้าชมการทำนาและกิจกรรมเกี่ยวกับข้าว เพื่อเป็นความรู้และประสบการณ์ใหม่ได้เป็นอย่างดี

2) การทำสวนครัวสวนผัก (Vegetables) เป็นการปลูกพืชผักสวนครัวทุกประเภทรวมถึง
การทำไร่ผัก ไร่ถั่ว ไร่ข้าวโพด ไร่ข้าวฟ่าง ไร่พริกไทย เป็นต้น เพื่อเอาไว้รับประทานในครอบครัว
และยังขายให้กับผู้บริโภคที่ต้องการ ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาเที่ยวชมสวนครัวสวนผัก และ
ซื้อพืชผักสวนครัวไปปรุงอาหาร

3) การทำสวนไม้ตัดดอก (Cutting Flowers) เป็นการทำสวนดอกไม้เพื่อตัดดอกไว้ใช้
ในพิธีทางศาสนาและชีวิตประจำวัน นอกจากนั้นยังสามารถนำไปขายให้กับผู้ที่ต้องการได้ด้วย
สวนไม้ตัดดอก ได้แก่ สวนกุหลาบ ฟาร์มกล้วยไม้ สวนไม้ดอกไม้ประดับนานาชนิด ไม้กระถาง
ทุกประเภท รวมถึง ไร่ทานตะวัน เป็นต้น ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเข้าไปเที่ยวชมสวนดอกไม้ตัดดอก
และซื้อดอกไม้ได้ สวนดอกไม้ที่นักท่องเที่ยวนิยมเที่ยวกันมากได้แก่ สวนกุหลาบ และทุ่งทานตะวัน
เนื่องจากมีความสวยงามของดอกไม้ให้ชื่นชมและยังสามารถถ่ายภาพเก็บความประทับใจ โดย
ไม่เบียดเหยียบลงในแปลง เพราะจะทำให้ต้นไม้หักได้ และไม่ควรแนบใบหน้าถ่ายคู่กับดอกไม้
เพราะจะทำให้ดอกไม้เฉาได้

4) การทำสวนผลไม้ (Horticulture) เป็นการทำสวนผลไม้ทุกประเภท รวมถึงการทำสวน
ยางพารา สวนไผ่ สวนปาล์มน้ำมัน สำหรับประเทศไทยนับเป็นแดนสวรรค์แห่งผลไม้เมืองร้อน
(Paradise of Tropical Fruits) ที่มีมากกว่า 200 ชนิดสลับกันออกตลอดปี ซึ่งผลไม้เหล่านี้จะให้
คุณค่าเป็นทั้งอาหารเสริมและสมุนไพรต่อมนุษย์อีกด้วย ยิ่งในปัจจุบันเกษตรกรไทยมีความรู้
ความสามารถพิเศษ รู้จักวิธีการทำแผนใหม่ มีการวางแผนการขายอย่างดี สามารถบำรุงให้ผลไม้
ออกนอกฤดู ทำให้มีผลผลิตออกสู่ตลาดตลอดปี

5) การทำสวนสมุนไพร (Herbs) เป็นการปลูกพืชสมุนไพรนานาชนิดเพื่อใช้เป็น
อาหารเสริม และใช้เป็นเครื่องต้ม เครื่องสำอาง และใช้เป็นยารักษาโรคในวงการแพทย์แผนไทย
ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเข้าชมสวนสมุนไพร และศึกษาสรรพคุณของพืชสมุนไพรแต่ละชนิด อันจะ
ทำให้ได้รับความรู้และประสบการณ์ใหม่

6) การทำฟาร์มปศุสัตว์ (Animal Farming) เป็นการเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์เศรษฐกิจ
นานาชนิด เช่นการเลี้ยงไหม การทำฟาร์มผึ้ง การฟาร์มปลาทั้งปลาสวยงาม ปลาน้ำจืด
ปลาน้ำกร่อย การเลี้ยงหอยแมลงภู่ หอยแครง หอยนางรม หอยตะเภา ฟาร์มจระเข้ บางแห่ง
เพาะขยายพันธุ์สัตว์ป่าหายาก เช่น ฟาร์มนกยูง ฟาร์มไก่ฟ้า ฟาร์มกวาง รวมถึงสวนของสภากาชาด

ไทยด้วย ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเข้าชมฟาร์มปศุสัตว์ เพื่อชื่นชมความสวยงามและซื้อไปปรุงอาหารได้

7) งานเทศกาลผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร (Agricultural Product Festival) เป็นการจัดงานเพื่อส่งเสริมการขายผลิตผลทางการเกษตร เมื่อถึงฤดูที่พืชผลเหล่านั้นออกซุก เช่น มหกรรมไม้ดอกไม้ประดับ งานเทศกาลลิ้นจี่ งานเทศกาลลำไย งานเทศกาลกินปลา เป็นต้น ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถร่วมงานเทศกาลดังกล่าว เพื่อลองลิ้มชิมรสผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรได้

วันทนา ฉิมบ้านดอน (2552: 30 -31) ได้แบ่งรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรออกโดยจำแนกตามรูปแบบของกิจกรรมที่มีลักษณะเด่นเป็นการเฉพาะเจาะจงได้ 8 รูปแบบด้วยกัน คือ

1) รูปแบบการทำนา ได้แก่ การทำนา การทำนาปี การทำนาปรัง การทำนาหว่าน-น้ำตม การทำนาขั้นบันได โดยการใช้วัฒนธรรมดั้งเดิมในการเตรียมดินและเก็บเกี่ยว พิพิธภัณฑชาวมuseum เรื่องข้าวสายพันธุ์ต่าง ๆ ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว วัฒนธรรมการกินข้าวไทย เป็นต้น

2) รูปแบบสวนไม้ผล การทำสวนผลไม้ทุกประเภท รวมทั้งการทำวนเกษตร การทำเกษตรแผนใหม่ การทำสวนผสม รวมถึงการทำสวนยางพารา สวนไม้ สวนปาล์มน้ำมัน

3) รูปแบบไม้ดอกไม้ประดับ การทำสวนดอกไม้เพื่อตัดดอกขายทุกชนิด เช่น สวนกุหลาบ ฟาร์มกล้วยไม้สวนไม้ดอกไม้ประดับนานาชนิดไม้กระถางทุกประเภท รวมถึงไร่ทานตะวัน

4) รูปแบบฟาร์มปศุสัตว์ การเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์เศรษฐกิจนานาชนิด อาทิ การเลี้ยงไหม การทำฟาร์มผึ้ง การทำฟาร์มปลา การเลี้ยงหอยแมลงภู่ หอยแครง หอยนางรม หอยตะกอบ ฟาร์มจระเข้ บางแห่งเพาะขยายพันธุ์สัตว์ป่าหายาก เช่น ฟาร์มนกยูง ฟาร์มไก่ฟ้า ฟาร์ม กวาง รวมถึงสวนงูของสภากาชาดไทยด้วย

5) รูปแบบเกษตรผสมผสาน ได้แก่ การปลูกผักปลอดสารพิษ หรือการปลูกพืชผักสวนครัวทุกประเภท ร่วมกับการปลูกผลไม้ ขุดบ่อเลี้ยงปลาหรือทำนาควบคู่ไปด้วย

6) การทำสวนสมุนไพร การปลูกพืชสมุนไพรนานาชนิด เพื่อใช้เป็นอาหารเสริมพืชผักสวนครัวข้างบ้าน เพื่อใช้เป็นเครื่องดื่ม เพื่อใช้เป็นเครื่องสำอาง และเพื่อใช้ในการแพทย์แผนไทย

7) รูปแบบตลาดการเกษตร เช่น ตลาดดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ตลาดไท และตลาดสี่มุมเมือง จังหวัดปทุมธานี

8) รูปแบบงานเทศกาลผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ การจัดงานเพื่อส่งเสริมการขายผลิตผลทางการเกษตร เมื่อถึงฤดูที่พืชผลเหล่านั้นออกซุก อาทิ มหกรรมไม้ดอกไม้ประดับ งานเทศกาลลิ้นจี่ เทศกาลลำไย เทศกาลกินปลา

ดังปรากฏรายละเอียดดังตารางที่ 2.2

จากที่กล่าวมาข้างต้น นักวิชาการมีการจำแนกรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรไว้อย่างแตกต่างหลากหลาย จากการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรสำหรับงานวิจัย เรื่อง รูปแบบการขับเคลื่อนการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: ศึกษากรณีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในจังหวัดระยอง และจันทบุรี ในครั้งนี้ อาศัยเกณฑ์การจำแนกประเภทรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ

1) จำแนกตามคน หรือกลุ่มที่ทำหน้าที่ในการประกอบการท่องเที่ยว หากจำแนกประเภทตามคน หรือกลุ่มคนที่ทำหน้าที่ในการจัดการท่องเที่ยว พอที่จะกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรออกเป็น

1.2) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบชุมชนหรือหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงเกษตร รูปแบบดำเนินการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร เกษตรกรต่างรับผิดชอบดูแลพืชผลและผลผลิตทางการเกษตรของตน แต่ในส่วนของจัดการท่องเที่ยว เป็นไปในลักษณะการดำเนินงานร่วมกันของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรในชุมชนสังคม / หมู่บ้าน

1.3) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบสวนเกษตรท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวมีลักษณะเป็นสวนผลไม้เฉพาะรายบุคคล หรือไร่ของเกษตรกรรายใดรายหนึ่งโดยเฉพาะ มีลักษณะการให้บริการท่องเที่ยว มีแบบทั้งสวน หรืออาจจะระบุเฉพาะเป็นรายกิจกรรม กำหนดเป็นจุดท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพียงบางส่วนของสวน เจ้าของสวนหรือเจ้าของไร่ เป็นผู้ดำเนินงานบริหารจัดการด้วยตนเอง

1.4) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบเทศกาลท่องเที่ยว เช่น เทศกาลผลไม้ ฯลฯ เป็นลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวที่มีการจัดงานเทศกาล หรือมหกรรมทางการเกษตรที่น่าสนใจ เกษตรกรชาวสวนผลไม้ จำเป็นต้องได้รับการเกื้อหนุนดูแลจากภาครัฐหรือภาคเอกชน เพื่อกระจายผลผลิต และ/หรือพยุงราคา

2) จำแนกตามแหล่งที่มาหากินของคนในชุมชน รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่อาศัยการจำแนกตามแหล่งที่มาหากินของคนในชุมชนท้องถิ่นในสังคมไทย ประกอบด้วย

2.1) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบการทำนา ดินแดนในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรืออาเซียน มักมีที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในวัฒนธรรมข้าว ชาวนาในอดีตใช้วัฒนธรรมดั้งเดิมในการเตรียมดินและเก็บเกี่ยว เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว ฯลฯ

2.2) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบการทำสวน อาทิ สวนผลไม้ ประเทศไทยนับเป็นแดนสวรรค์แห่งผลไม้เมืองร้อน (Paradise of Tropical Fruits) สวนครัวสวนผัก (Vegetables) สวนสมุนไพร (Herbs) เป็นการปลูกพืชสมุนไพรนานาชนิดเพื่อใช้เป็นอาหารเสริม และใช้เป็นเครื่องดื่ม สวนไม้ดอกไม้ประดับ เป็นต้น

2.3) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบการเลี้ยงสัตว์ อาทิ การทำฟาร์มปศุสัตว์ (Animal Farming)

2.4) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบการทำเกษตรผสมผสาน การทำเกษตรเชิงอนุรักษ์ผสมผสานกับวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสวนเกษตรแนวใหม่ที่เน้นสมดุลของธรรมชาติ อีกทั้งยังเป็นการกระจายความเสี่ยงเมื่อพืชผลไม่ออกต้องตามฤดูกาล ได้แก่ การปลูกผัก

ปลอดภัยพร้อมทั้งผลไม้และชุดบ่อเลี้ยงปลาหรือทำนาควบคู่กันไป และรวมถึงการทำสวนทุกประเภท เช่น การทำสวนยางพารา สวนไม้ สวนปาล์ม น้ำมัน

3) จำแนกตามกิจกรรมการท่องเที่ยว รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร หากจำแนกตามกิจกรรมที่จัดไว้เพื่อต้อนรับ / ให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ประกอบด้วย

3.1) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบศึกษาดูงาน จำแนกรูปแบบการจัดการเรียนรู้ทางการเกษตรและทรัพยากรธรรมชาติ ออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

3.1.1) การศึกษาดูงานศูนย์วิจัยทดลองของหน่วยงานราชการต่าง ๆ เช่น ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนในจังหวัดจันทบุรี ศูนย์ศึกษาห้วยฮ่องไคร้ในจังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์พัฒนาเขาหินซ้อนในจังหวัดฉะเชิงเทรา ฯลฯ

3.1.2) การศึกษาดูงานศูนย์การเรียนรู้ชุมชน / ศูนย์เรียนรู้ชุมชน / แปลงสาธิตพันธุ์พืช รวมถึงการแสดงขั้นตอนการปฏิบัติต่าง ๆ ทางเกษตร อาทิ การให้ความรู้เกี่ยวกับการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ และความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้าน

3.1.3) การศึกษาดูงานแนะนำอาชีพ / การให้คำปรึกษาแนะนำสู่ทางด้านธุรกิจเกษตร ในช่วงที่ธุรกิจอื่น ๆ ประสบปัญหาเนื่องจากเศรษฐกิจตกต่ำ

3.2) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบเที่ยวชมสวน นักท่องเที่ยวร่วมทำกิจกรรมระยะสั้นในขณะที่เข้าชมสวนเกษตร เช่น นักท่องเที่ยวสามารถเก็บผลผลิตกินเองจากต้นในสวน รับประทานอาหารและบุฟเฟต์ผลไม้ในสวน ฯลฯ

3.3) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบเที่ยวพักโฮมสเตย์ นักท่องเที่ยวพักแรมในหมู่บ้านเพื่อศึกษาและสัมผัสกับการใช้ชีวิตของชาวเกษตรในชนบทโดยให้นักท่องเที่ยวได้รับบริการที่อบอุ่นปลอดภัย สะดวกสะอาด

3.4) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบช้อปปิ้งสินค้าชุมชน การจำหน่ายสินค้า / ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร โดยเฉพาะสินค้าทางการเกษตรแปรรูปของกลุ่มแม่บ้าน / กลุ่มเกษตรกร สินค้าศิลปหัตถกรรมพื้นเมืองของเกษตรกร รวมถึงต้นพันธุ์ / กิ่งพันธุ์พืช / เมล็ดพืช ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถซื้อไปปลูกเอง

4) จำแนกตามกลไกการตลาด

4.1) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบตลาดกลางเพื่อการเกษตร มีการนำผลผลิตทางการเกษตรมาไว้ที่เดียวกัน เพื่ออำนวยความสะดวกสบาย ให้แก่นักท่องเที่ยวอีกกลุ่มไม่ชอบเข้าสวนเกษตร หรืออาจมีเวลาน้อย แต่ต้องการเลือกซื้อผลผลิต / สินค้าทางการเกษตรหลายชนิด จึงทำให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่เป็นลักษณะตลาดการเกษตรขึ้น อาทิเช่น ตลาดดำเนินสะดวก ตลาดไท และตลาดสี่มุมเมือง เป็นต้น

4.2) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบบุฟเฟต์ผลไม้ เช่น บุฟเฟต์ผลไม้ในเทศกาลผลไม้ตลาดไอยรา จังหวัดปทุมธานี

1.3 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ศูนย์ประสานงานส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (2543) กล่าวถึง องค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1) แหล่ง / สถานที่ หมายถึง กิจกรรมการเกษตรที่สามารถดึงดูด และเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยว

2) บริการ หมายถึง สามารถรองรับ และสามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว

3) นักท่องเที่ยว หมายถึง ผู้ต้องการได้รับความรู้ และเพลิดเพลิน มีความสามารถและยินดีจะจ่ายเมื่อเข้าถึงแหล่งบริการ

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542 อ่างใน เดชา ไต้สูงเนิน, 2543) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรใน 3 องค์ประกอบด้วยกัน คือ

1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงเกษตร อันประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวตลอดจนทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่จะหมายถึง สภาพทางกายภาพของทรัพยากร ซึ่งอาจเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติ หรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ตลอดจนวัฒนธรรมของชุมชนและท้องถิ่น

2) ตลาดนักท่องเที่ยว เป็นส่วนของความต้องการในการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และประชาชนในพื้นที่ ซึ่งหมายรวมถึงกิจกรรม รูปแบบหรือกระบวนการการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่

3) บริการการท่องเที่ยว ได้แก่ การบริการเพื่อการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่หรือกิจกรรมที่มีผลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของพื้นที่นั้น ๆ

อัศวิน แสงพิบูล (2546) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่สำคัญ 3 ประการ กล่าวคือ

1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวการเกษตร หมายถึง ทรัพยากรที่ใช้ในการผลิตทางการเกษตร ซึ่งรวมถึงทรัพยากรที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ (ดิน น้ำ พื้นที่ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ป่า) และทรัพยากรด้านการจัดการ (เกษตรกร องค์กรท้องถิ่น ความรู้ทางการเกษตร เครื่องมือเครื่องใช้และเทคโนโลยีการจัดการ)

2) ตลาดนักท่องเที่ยว สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก ๆ คือ

2.1) ประชาชนและเกษตรกรทั่วไปที่มีความสนใจเฉพาะด้านเกษตร เพื่อศึกษาหาความรู้เป็นแนวทางการประกอบอาชีพ หรือเพื่อพัฒนาอาชีพเกษตรกรของตน

2.2) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจเฉพาะด้าน สนใจการท่องเที่ยวธรรมชาติและกิจกรรมทางการเกษตรต่าง ๆ ออยากเรียนรู้วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของเกษตรกร

3) การบริการการท่องเที่ยว หมายถึง การบริการสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้กับนักท่องเที่ยว เช่น การให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรม การจำหน่ายพืชผลและผลผลิตทางการเกษตรต่าง ๆ การให้บริการนำเที่ยวหรือด้านที่พักแก่นักท่องเที่ยว (Home Stay / Farm Stay)

อุดม เขยกิจวงศ์ วิมล จิโรจพันธ์ และประชิด สุกฤษ (2548) กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรใน 4 ด้าน ด้วยกันดังนี้

1) ด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา

2) ด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ที่เกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศในพื้นที่ ซึ่งองค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ

3) ด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการคิดวางแผน ปฏิบัติตามแผน ได้รับประโยชน์ติดตามตรวจสอบตลอดจนร่วมบำรุง รักษาทรัพยากรท่องเที่ยวอันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่น ทั้งการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิตและการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษา และการจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี่เริ่มต้นจากระดับรากหญ้า จนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่น อาจรวมไปถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องจึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

4) ด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องมีความรับผิดชอบต่อไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืน ครอบคลุมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืนเพื่อให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม

ดังปรากฏรายละเอียดในตารางที่ 2.3

ตารางที่ 2.3 สรุปองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร	ศูนย์ประสานงานส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (2543)	สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (อำนวยการโดย ดร.สุวิทย์ 2543)	อัครวิทย์ (2546)	อุดม เขียวแก้ว, วิมล จีระพันธ์ และประชิด สุกณะ (2548)
ตลาดนักท่องเที่ยว (กลุ่มนักท่องเที่ยว) 1. นักท่องเที่ยว - ความรู้ ความเพลิดเพลิน 2. เกษตรกร - แลกเปลี่ยนเรียนรู้	✓		✓	
ทรัพยากรการท่องเที่ยว / แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร 1. ทรัพยากรทางธรรมชาติที่ใช้ในการผลิตทางการเกษตร (ดิน น้ำ) 2. แหล่งท่องเที่ยว/สถานที่ท่องเที่ยวที่มีจุดเด่น เช่น มีธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์/ วัฒนธรรม/ ประวัติศาสตร์ เฉพาะถิ่น 3. เกษตรกรที่มีความรู้ และความสามารถในการถ่ายทอด 4. เครื่องมือเครื่องใช้และเทคโนโลยีที่เหมาะสม	✓	✓	✓	✓
ด้านกิจกรรมและกระบวนการ 1. ชุมชนและประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการคิด วางแผน ปฏิบัติดำเนินงาน 2. มีความรับผิดชอบต่อและตระหนักถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม/ชุมชน				✓
ด้านการบริการการท่องเที่ยว 1. มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้กับนักท่องเที่ยว เช่น สถานที่พัก ห้องน้ำ ทางเดิน ที่เพียงพอ และสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ 2. มีการให้ข้อมูลข่าวสาร/ การประชาสัมพันธ์ 3. มีการจำหน่ายพืชผลและผลผลิตทางการเกษตรต่าง ๆ 4. มีบริการนำเที่ยว 5. มีที่พักโฮมสเตย์ 6. มีกิจกรรมที่ให้ความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ	✓	✓	✓	✓

ที่มา: พัฒนาโดยคณะผู้วิจัย, 2561

ในการวิจัยในครั้งนี้ สามารถสรุปองค์ประกอบที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ได้ 4 องค์ประกอบด้วยกัน คือ

1) ตลาดนักท่องเที่ยว ตลาดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ประกอบด้วย นักท่องเที่ยวสำคัญ 2 กลุ่ม คือ

1.1) เกษตรกรและบุคคลทั่วไปที่มีความสนใจเฉพาะด้านเกษตร เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ศึกษาหาความรู้เป็นแนวทางการประกอบอาชีพ หรือเพื่อพัฒนาอาชีพเกษตรกรของตน

1.2) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจเฉพาะด้าน สนใจการท่องเที่ยวธรรมชาติ และกิจกรรมทางการเกษตรต่าง ๆ อยากเรียนรู้วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของเกษตรกร รวมถึงการเป็นนักชิมที่มีความ ชื่นชอบผลไม้

2) ทรัพยากรการท่องเที่ยว / แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ที่เกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศในพื้นที่ โดยความเชื่อมโยงกับแหล่งผลิตทางการเกษตร (สวนผลไม้) กิจกรรมการเกษตร ที่สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว และทรัพยากรด้านการจัดการเกษตร (เกษตรกร องค์กรท้องถิ่น ความรู้ทางการเกษตร เครื่องมือเครื่องใช้ และเทคโนโลยีการเกษตร ฯลฯ)

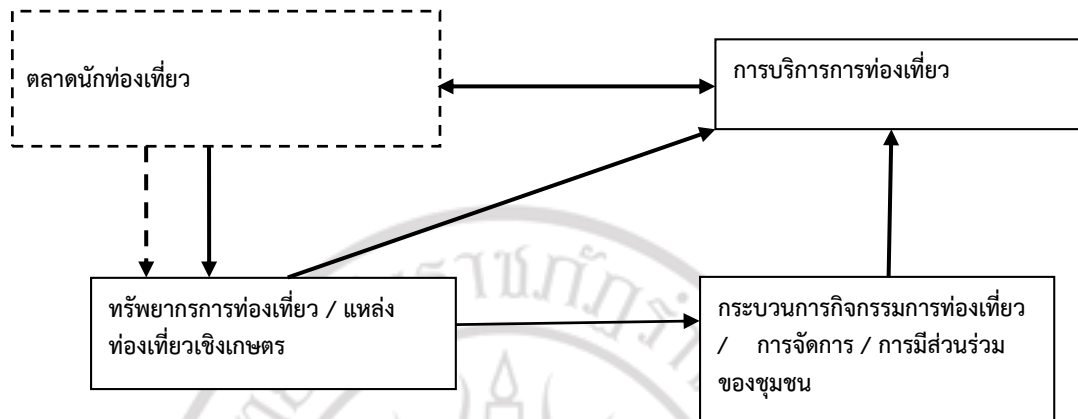
3) กระบวนการกิจกรรมการท่องเที่ยว / การจัดการ / การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน การรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวอันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่น การกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

4) การบริการการท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมบริการที่เอื้ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว เช่น การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรกรรม การจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร การให้บริการนำเที่ยวหรือที่พักแก่นักท่องเที่ยว (Home Stay / Farm Stay) ฯลฯ

จากองค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรทั้ง 4 องค์ประกอบ ในตารางที่ 2.3 สามารถสรุปความสัมพันธ์ของแต่ละองค์ประกอบได้

ดังปรากฏในแผนภาพที่ 2.1

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

แผนภาพที่ 2.1 แสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
ที่มา: พัฒนาโดยคณะผู้วิจัย, 2561

1.4 กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่นักท่องเที่ยวต้องการคือการได้ร่วมกิจกรรมกับชาวบ้านได้ศึกษาดูการประกอบกิจกรรมทางการเกษตรและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ดังนี้

1) การนำเที่ยวชมสวนเกษตร เช่น สวนผลไม้สวนดอกไม้สวนสมุนไพรสวนพืชผัก เป็นต้น เกษตรกรในสวนผลไม้อาจเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวชิมผลไม้ต่าง ๆ ภายในสวน หรือซื้อผลิตผล โดยเลือกเก็บด้วยตนเองเช่น สวนเงาะ สวนมังคุด สวนมะม่วง เป็นต้น ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เพิ่มความสุขสนานและเพลิดเพลินให้นักท่องเที่ยว สวนดอกไม้อาจเปิดให้นักท่องเที่ยวได้ชมความสวยงามของดอกไม้และซื้อดอกไม้และพันธุ์ดอกไม้ เพื่อนำไปปลูกเอง สวนสมุนไพรกำลังได้รับความนิยม เพราะผู้คนให้ความสนใจและสุขภาพมากขึ้น เกษตรกรอาจจัดนำเที่ยวเดินป่าชมสมุนไพร ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับพรรณไม้สมุนไพรชนิดต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ที่นำมาสกัดเป็นยารักษาโรคหรือเป็นส่วนประกอบของเครื่องสำอาง เช่น ยาสระผม สบู่ ครีมบำรุงผิว รวมทั้งสามารถจัดกิจกรรมเพื่อสุขภาพเสริมเข้าไปด้วย เช่น การนวดตัวและอบด้วยสมุนไพร การนวดหน้าด้วยสมุนไพร เป็นต้น

2) การนำเที่ยวเทศกาลงานวันเกษตร เป็นงานเทศกาลจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร ในราคาถูก ในงานมีการให้ความรู้เกี่ยวกับการเกษตรในส่วนของนิทรรศการทางวิชาการที่จัดแสดงภายในงานด้วย เช่น งานเทศกาลผลไม้จังหวัดระยอง งานเทศกาลลิ้นจี่จังหวัดเชียงราย งานเทศกาลมะขามหวานจังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นต้น

3) การนำเที่ยวชมฟาร์มปศุสัตว์ต่างๆเช่นฟาร์มโคนมโชคชัยที่นักท่องเที่ยวจะได้ชมการรีดเชื้อโคฟอพันธุ์ การรีดนมวัว รายการให้นักท่องเที่ยวลองรีดนมวัวด้วยมือเปล่า ฟาร์มกวางท้อปแลนด์ฟาร์มแอนด์คันทรีโฮม ที่นักท่องเที่ยวสามารถชมการเพาะพันธุ์กวาง ที่มีกระบวนการผลิตอย่างครบวงจร เป็นต้น

4) การนำชมการทำนาแบบดั้งเดิมเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ชมวิถีชีวิตประเพณีท้องถิ่นของชาวนา การเพาะปลูกข้าวด้วยวิธีดั้งเดิม ด้วยงานให้นักท่องเที่ยวได้ลองหว่าน ข้าวหรือเกี่ยวข้าว

5) การนำชมหมู่บ้านชาวประมงเป็นกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวิถีชีวิตชาวประมง และได้ร่วมตกปลาด้วยวิธีแบบดั้งเดิมตกปลาหมึกตกกุ้ง เป็นต้น

6) การพักแรมในหมู่บ้านเป็นการที่เกษตรกรจัดที่พักของตนเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว โดยดูแลอำนวยความสะดวกในขณะที่นักท่องเที่ยวพักอยู่และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวิถีชีวิตของเกษตรกรอย่างแท้จริง

7) การอบรมให้ความรู้ด้านการเกษตรและผู้สนใจ เช่น การเรียนรู้ในการหาถ้ำงูในการทำธุรกิจการเกษตรการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตร เป็นต้น

2.แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการระบบการท่องเที่ยวของชุมชน

เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์พัฒนา จึงได้เกิดแนวความคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และเกิดเป็นการท่องเที่ยวทางเลือกที่หลากหลาย หนึ่งในนั้นคือ การท่องเที่ยวโดยชุมชน

2.1 การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน

การมีส่วนร่วมเป็นหลักการพื้นฐานและองค์ประกอบสำคัญในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย เพราะทำให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง โดยที่ไม่ต้องรอรับนโยบายหรือคำสั่งจากรัฐฝ่ายเดียว แต่ละท้องถิ่นย่อมมีทรัพยากร สภาวะแวดล้อม การสะสมทางภูมิปัญญา ทำให้เกิดแนวคิดและวิธีการในการดำเนินชีวิตตลอดจนความต้องการในการจัดทรัพยากรที่แตกต่างกันไป

การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการซึ่งประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็น เพื่อแสวงหาทางเลือก และการตัดสินใจต่างๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกันทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงควรเข้าร่วมในกระบวนการนี้ตั้งแต่เริ่มต้น จนกระทั่งถึงการติดตามและประเมินผลเพื่อให้เกิดความเข้าใจและการรับรู้-เรียนรู้ และการปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกันซึ่งจะเป็นประโยชน์กับทุกฝ่าย (อรทัย ก๊กผล, 2546)

การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นการเปลี่ยนแหล่งชุมชนในทิศทางที่คาดหวังว่าจะดีขึ้นกว่าเดิมโดยการส่งเสริมให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นการกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง นำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวตามความต้องการของชุมชนในการมีส่วนร่วมนั้นต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องของชุมชนที่มีต่อการพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมติดตาม ประเมินผล (กิติพจน์ แสสนสิงห์, 2552) บทบาทการร่วมกันในการได้รับประโยชน์ ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งเท่านั้น การมีส่วนร่วมที่จะก่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาได้ต้องครบองค์ประกอบ 5 ประการ (สุรีพร พงษ์พานิช, 2544) คือ

1) ร่วมกันวางแผน เป็นการร่วมคิดวางแผนจัดการเตรียมความพร้อม และสิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชน ร่วมประชุมและลงมติในแผนพัฒนาการท่องเที่ยว หากท้องถิ่นที่ยังไม่มี

การท่องเที่ยวแต่ต้องการให้เกิดขึ้นก็ต้องร่วมกันค้นหาจุดเด่น หรือทรัพยากรที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว แนวทางการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม การป้องกันมลพิษ เป็นต้น

2) ร่วมกันปฏิบัติตามแผน เมื่อมีการวางแผนแล้วสมาชิกในชุมชนทุกคนต้องร่วมกันปฏิบัติหน้าที่ที่ตกลงกันได้ เช่น การวางแผนการลดขยะภายใน 1 ปี ก็จะต้องลงมือปฏิบัติตามแผนนั้น

3) ร่วมกันใช้ประโยชน์ การจัดผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงิน และวัตถุให้ประชาชนท้องถิ่นอย่างทั่วถึงและเหมาะสม โดยคำนึงถึงความยุติธรรมและความเท่าเทียมกัน การจัดผลประโยชน์อย่างเหมาะสมจะช่วยกระตุ้นกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นให้ดำเนินต่อไปได้

4) ร่วมติดตามประเมินผล เมื่อมีการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแล้ว ต้องร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ถ่ายทอดประสบการณ์ และร่วมกันประชุมหาวิธีการแก้ไขปัญหาเหล่านั้น

5) ร่วมบำรุงรักษา เมื่อมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรแล้ว ทุกคนต้องร่วมกันบำรุงรักษาด้วย หากละเลยปล่อยให้ทรัพยากรมีอยู่เสื่อมโทรมลง นักท่องเที่ยวก็จะไม่มาเยือน ผลประโยชน์ที่เคยได้รับก็จะหมดไปเช่นกัน

2.2 การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การสนับสนุนให้ชุมชนดำเนินการวิจัยด้านการท่องเที่ยว สรุปรูปจากประสบการณ์จัดการงานวิจัยของ สินธุ์ สโรบล (มปป.) ดังนี้

1) การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของพื้นที่ การพิจารณาการใช้ประโยชน์ในประเด็นนี้เป็นการเน้นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึง แหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ ดังนั้นการท่องเที่ยวโดยชุมชน จึงตั้งอยู่บนฐานที่เน้นให้เห็นถึงความสำคัญของการผสมผสานจุดมุ่งหมายของการฟื้นฟูและอนุรักษ์ สามารถให้คำอธิบายกับคนนอกหรือนักท่องเที่ยวได้รับรู้ และเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น

2) การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของการบริหารจัดการโดยชุมชน ด้านการใช้ประโยชน์บนเงื่อนไขของความรับผิดชอบที่จะช่วยกันลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม ทั้งนี้ครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ การจัดการสมรรถนะของการรองรับในระบบนิเวศรวมทั้งการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขตภายใต้เงื่อนไขของความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับธรรมชาติในฐานะเป็นวิถีชีวิตที่เกื้อกูลในระบบนิเวศ

3) การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมการท่องเที่ยว การพิจารณาการใช้ประโยชน์ประเด็นนี้ เป็นการเน้นให้มีการสร้างระบบการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้โดยมีกิจกรรมให้การศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวรวมทั้งการเรียนรู้วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมอันหลากหลายหรือนำไปสู่การสร้างกระบวนการทางสังคมของชุมชนท้องถิ่นในการปรับตัวภายใต้ การเปลี่ยนแปลง รวมทั้งการสร้างดุลยภาพระหว่างการผลิตในภาคเกษตรกรรมกับการประกอบอาชีพ

ของชาวบ้านที่เชื่อมโยงกับฐานทรัพยากรของชุมชน ตลอดจนการรวมตัวกันเพื่อต่อสู้จาก การเอา ไรต์เอาเปรียบของบริษัทนำเที่ยวที่มาจากภายนอก

4) การท่องเที่ยวโดยชุมชนในฐานะกลไกการพัฒนาชุมชน บทบาทของฐานทรัพยากร การท่องเที่ยวต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์กรชุมชนท้องถิ่นควบคู่กับการอนุรักษ์ฟื้นฟู ธรรมชาติอย่างยั่งยืน

5) การท่องเที่ยวโดยชุมชนในฐานะของการสร้างมูลค่าเพิ่มของชุมชน การท่องเที่ยว โดยชุมชนสามารถเป็นฐานการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนท้องถิ่นในรูปแบบต่าง ๆ เช่น หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ กองทุนชุมชน การพัฒนาอาชีพและฝีมือแรงงาน ทัศนกรรมพื้นบ้าน เกษตรปลอดภัย จากสารพิษ รวมทั้งการพลิกฟื้นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจึงถือได้ว่า เป็นส่วนหนึ่งของทางเลือก ใหม่ในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนท้องถิ่นอย่างหลากหลาย

กล่าวโดยสรุป การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นการรวมจุดเด่นของชุมชนหรือ ศักยภาพของชุมชน ในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่โดดเด่น บุคลากรที่มีความสามารถ ในการบริหารจัดการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว และใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ ในการดึงดูดให้นักท่องเที่ยว เข้ามาใช้บริการเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชนและร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน

2.3 หลักการของการพัฒนาท่องเที่ยวโดยชุมชน

ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community - Based Tourism) คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน กำหนดทิศทาง และจัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน อีกทั้งชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของในการจัดการดูแล เพื่อให้ เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน มี 7 องค์ประกอบ

1) มืองค์กร/กลไก ในการบริหารจัดการท่องเที่ยว

1.1) มืองค์กร/กลไก ที่เกิดจากการรวมตัวของคนในชุมชน เพื่อเป็นแกนนำในการ บริหารจัดการท่องเที่ยว

1.2) การมีส่วนร่วมของสมาชิกและชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว

2) มีระบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

2.1) มีระบบบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชน และ กฎกติกาที่ใช้ในการบริหาร การท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงกับการพัฒนาอื่น ๆ ของชุมชน

2.2) การเสริมศักยภาพของคนในชุมชนและกลุ่มท่องเที่ยว

2.3) การปฏิบัติตามกฎระเบียบและรูปแบบที่ใช้สำหรับบริหารจัดการการท่องเที่ยว ของชุมชน

2.4) การตลาดและประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างรายได้ทางการท่องเที่ยวให้ เกิดขึ้นกับชุมชนอย่างยั่งยืน

3) สนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจของชุมชน

3.1) สนับสนุนการพัฒนาชุมชน

3.2) กระจายรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวชุมชนอย่างเป็นธรรมและสร้างโอกาสในการมีรายได้เสริม

4) ส่งเสริมวัฒนธรรมของชุมชน

4.1) กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น

4.2) มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากภายในสู่คนภายนอก

4.3) มีกฎ กติกา และแนวทางเพื่อเคารพและปกป้องวัฒนธรรมชุมชน

4.4) กลุ่มท่องเที่ยวมีการส่งเสริม อนุรักษ์ พื้นฟู และสืบต่อวัฒนธรรม

5) มีส่วนในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชน

5.1) กลุ่มท่องเที่ยวมีข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

5.2) มีการออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

5.3) จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และอนุรักษ์ความ

หลากหลายทางชีวภาพ

5.4) มีการป้องกัน จัดการ และแก้ไขปัญหาผลกระทบ

6) สร้างการเรียนรู้

6.1) กิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการเรียนรู้ความเข้าใจในวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชน ให้แก่ผู้มาเยือน

6.2) สร้างจิตสำนึกและองค์ความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งคนในชุมชน และผู้มาเยือน

7) มีการบริการที่ดีและปลอดภัย ทั้งด้านที่พัก ยานพาหนะ นักสื่อความหมายท้องถิ่น เจ้าของบ้าน และการประสานงานที่ดีระหว่างกลุ่มในชุมชนเพื่อให้บริการ

ประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้แก่

1) การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนสนับสนุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน ความอยู่รอดของชุมชนขึ้นอยู่กับฐานทรัพยากรธรรมชาติวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน คนในชุมชน มีความเชื่อมโยงผูกพันกับทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการ จัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน สร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชนในการเผยแพร่ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากร สร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวให้ผู้มาเยือนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สร้างความร่วมมือของ หน่วยงานในการทำงานเป็นพันธมิตรร่วมกับชุมชน ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2) การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนสนับสนุนการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิตและวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่บอกถึงอัตลักษณ์ความเป็นชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชนจะทำให้ชุมชนสามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมโดยที่ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมและประยุกต์ให้สอดคล้องกับยุคสมัย มีการสืบทอดสู่คนรุ่นหลังได้อย่างต่อเนื่อง การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการสร้างความภาคภูมิใจให้กับคน ในชุมชนในการนำเสนอ “ของดี” ชุมชนให้คนภายนอกได้รับรู้ ทำให้เกิดการสืบค้น ถ่ายทอด และฟื้นฟู วัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น ชุมชนมีการบริหารจัดการและร่วมกันกำหนดว่าวิถีชีวิตและวัฒนธรรมอะไรบ้างที่ชุมชนพร้อมในการนำเสนอและสร้างการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน

ตลอดจนมีแนวทางปฏิบัติตัวสำหรับนักท่องเที่ยว การที่มีนักท่องเที่ยวสนใจแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมคนท้องถิ่น เป็นตัวกระตุ้น อีกทางหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ และมีชีวิตชีวาในการนำเสนอข้อมูล สามารถสร้างการมีส่วนร่วมให้กับนักท่องเที่ยวในกิจกรรม ทางวัฒนธรรมของตน ทำให้เยาวชนคนรุ่นหลังเห็นคุณค่าของชุมชนตนเอง

3) การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนสนับสนุนการพัฒนาคน ความภาคภูมิใจในความเป็นท้องถิ่น หรือชาติพันธุ์ความร่วมมือและความสามัคคีของคนในชุมชน การมีพื้นที่ทางสังคม ได้รับการยอมรับจากคนภายนอก เป็นหัวใจสำคัญของการดำรงไว้ซึ่งความเป็นชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชนช่วยให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมและกำหนดบทบาทของชุมชนต่อการท่องเที่ยว มีกระบวนการในการจัดการความรู้ภายในชุมชน สร้างระบบในการบริหารจัดการและแก้ไขปัญหาการท่องเที่ยว ภายในชุมชนโดยชุมชนเอง มีการพัฒนาทักษะและเพิ่มเติมความรู้ใหม่ให้กับสมาชิกในชุมชนในการบริหารจัดการท่องเที่ยวให้คนในชุมชนมีความเชื่อมั่นในการนำเสนอปัญหา และความต้องการกับหน่วยงาน ภายนอกนำเสนอประสบการณ์และความสำเร็จในการพัฒนากับคนและหน่วยงานที่มาศึกษาดูงาน นอกจากเป็นการพัฒนา “คนใน” แล้วยังให้การศึกษากับ “คนนอก” ด้วย

4) การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนและคุณภาพชีวิตคนท้องถิ่น การท่องเที่ยวเป็นการดึงคนจากภายนอกมาเรียนรู้ชุมชน แรงจูงใจที่ทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน คือ วิถีชีวิตที่แตกต่าง วัฒนธรรมดั้งเดิม และแหล่งท่องเที่ยวที่มีความอุดมสมบูรณ์ จุดดึงดูด คือ วิถีชีวิตที่เรียบง่ายและการดำรงชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นรายได้เสริมที่สามารถนำรายได้นั้นไปดำรงชีพ โดยที่คนในชุมชนยังคงดำเนินวิถีดั้งเดิมหรือเป็นการสร้างทางเลือกเรื่องรายได้ให้กับบางครอบครัว ในการสร้างอาชีพเสริมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว สร้างงานให้กับคนในชุมชนการท่องเที่ยว โดยชุมชน จัดสรรรายได้จากการท่องเที่ยวสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาชุมชนและสาธารณประโยชน์

3.แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว

การพัฒนาศักยภาพของชุมชน ให้มีความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการส่งเสริมท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์กับชุมชนท้องถิ่น

3.1 ความหมายของการพัฒนาชุมชน

เนื่องจากการพัฒนาชุมชนเป็นงานที่ได้รับความสนใจอย่างจริงจังไม่มานานมานี้ กล่าวคือรัฐบาลได้มีการจัดตั้งกรมพัฒนาชุมชน และได้ดำเนินงานด้านนี้อย่างจริงจังในปี พ.ศ. 2505 เมื่อพิจารณาถึงความเข้าใจของคนทั่วไปเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ส่วนใหญ่จะมีการเข้าใจว่าการพัฒนาชุมชน คือ การปรับปรุง สภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนและการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบต่าง ๆ ของชุมชนให้ดีขึ้นทุก ๆ ด้าน การปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงนี้ จะเกิดจากการวางแผนหรือการกำหนดเป้าหมายเพื่อเปลี่ยนสภาพที่เป็นปัญหาหรือไม่พึงปรารถนาไปสู่สภาพที่คนส่วนใหญ่ในชุมชนนั้นต้องการ

ความหมายของคำว่า การพัฒนาชุมชน ได้มีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย เช่น ได้มีการประชุมสัมมนาสมัยฤดูร้อนของมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ เมื่อปี ค.ศ. 1978 ซึ่งได้ประชุมกันในหัวข้อเรื่อง African Administration ซึ่งที่ประชุมได้เสนอแนะให้นำคำว่า การพัฒนาชุมชน มาใช้

แทนคำว่า มูลสารศึกษา โดยให้คำจำกัดความของการพัฒนาชุมชนว่าหมายถึง ขบวนการ (Movement) ที่กำหนดขึ้นเพื่อส่งเสริมความเป็นอยู่ของชุมชนส่วนรวมให้ดีขึ้นด้วยการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง และหากเป็นไปได้ ก็อาจใช้ความคิดริเริ่มของชุมชนนั่นเอง แต่ถ้าหากว่าความคิดริเริ่มเช่นนั้น ไม่อาจเกิดขึ้นได้ก็ใช้เทคนิคเข้าปลุกปั่นและเร่งเร้าให้ประชาชนเกิดความคิดริเริ่มขึ้นมา ทั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งการตอบสนองอย่างจริงจังและเสียสละต่อขบวนการนี้ ดังนั้นการพัฒนาชุมชนครอบคลุมไปถึงการทำให้ดีขึ้นทุกรูปแบบ

องค์การสหประชาชาติ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนว่า หมายถึง กระบวนการหรือกรรมวิธี (Process) ซึ่งหมายความถึงความก้าวหน้าที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมตัดสินใจโดยตนเองในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตัวเขา จากการให้ความร่วมมือบ้างเป็นบางครั้งไปสู่การให้ความร่วมมือมากขึ้น จากจุดเน้นอยู่ที่ว่าอะไรบ้างเกิดขึ้นแก่ประชาชนในทางสังคมและจิตใจ

กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า การพัฒนาชุมชน คือการพัฒนาความรู้ความสามารถของประชาชนในชุมชน เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างประชาชนกับรัฐบาล การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการที่นำเอาบริการของรัฐ ผนวกเข้ากับความต้องการของประชาชน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น

3.2 แนวความคิดของการพัฒนาชุมชน

ในการพัฒนาชุมชนนั้นนักสังคมศาสตร์ ได้จำแนกงานการพัฒนาชุมชน ออกเป็น 4 ลักษณะด้วยกันคือ

- 1) เป็นกระบวนการหรือกรรมวิธี (a Process)
- 2) เป็นวิธีการ (a Method)
- 3) เป็นแผนงานหรือโครงการ (a Program)
- 4) เป็นขบวนการของการเปลี่ยนแปลง (a Movement)

ในด้านการเป็นกระบวนการหรือกรรมวิธี (a Process) ก็คือ การเปลี่ยนแปลงชุมชนจากชุมชนสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม หรือการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ของชุมชนไปในรูปแบบแนวทางที่ดีขึ้น แต่ในอีกแง่หนึ่งที่นักสังคมศาสตร์ พิจารณาในด้านการปฏิบัติคืองานพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการ (a Method) ที่จะนำไปสู่จุดมุ่งหมายหรือจุดหมายปลายทางคือ ความอยู่ดีกินดีหรือชีวิตมีคุณภาพดียิ่งขึ้นอย่างไรก็ตามยังมีบางกลุ่มที่พิจารณาเห็นว่า งานพัฒนาชุมชนเป็นงานโครงการหรือเป็นแผนงาน (a Program) ซึ่งเป็นลักษณะของงานที่เน้นเนื้อหาและวิธีการทำงาน และเน้นหลักที่กิจกรรมที่ได้กำหนดไว้ในโครงการหรือแผนงาน ซึ่งโครงการและกิจกรรมหรือแผนงานต่าง ๆ เหล่านี้ก็คือวัตถุประสงค์นั่นเอง ยังมีนักวิชาการบางกลุ่มซึ่งเป็นกลุ่มที่สี่มีความคิดเห็นแตกต่างไปก็คือ มีความเห็นว่า งานพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการ (a Movement) โดยพิจารณาเห็นว่างานพัฒนาชุมชนมิได้เน้นเฉพาะเรื่องของโครงการอย่างเดียว แต่ต้องรวมไปถึงการที่มีส่วนร่วมของคนในสังคม และถือว่าทุกคนในสังคมจะต้องมีส่วนร่วมแรงร่วมใจกันทำเพื่อความอยู่ดีกินดีของทุกคนในชุมชน

กล่าวได้ว่า งานพัฒนาชุมชน เป็นงานที่จัดทำขึ้นเพื่อสนับสนุนให้ชุมชนได้เจริญก้าวหน้า มีการเปลี่ยนแปลงไปในหนทางที่ดีขึ้น โดยการยึดถือลักษณะ ดังนี้

1) การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการหรือกรรมวิธี กล่าวคือ เป็นการพัฒนา หรือเปลี่ยนแปลงอย่างมีระบบขั้นตอน เช่น ขั้นตอนการสำรวจศึกษาชุมชนที่ต้องการพัฒนา ขั้นตอน การพิจารณาขีดความสามารถของชุมชน ขั้นตอนการช่วยชุมชนจัดลำดับความต้องการ ที่จะแก้ปัญหาที่มีอยู่ ขั้นตอนการวางแผนพัฒนา ขั้นตอนการดำเนินการตามแผน ขั้นตอน การประเมินผลงานที่ได้ทำไปแล้ว และขั้นตอนการพิจารณาโครงการหรือกิจกรรมที่จะพัฒนา ต่อไป เป็นต้น

2) การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการ ในอันที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทางหรือความสำเร็จ ตามที่กำหนดไว้ เช่น วิธีการให้การศึกษา ให้รางวัลเพื่อให้งานได้ดำเนินไปได้ดี ขจัดหรือปราศจาก ข้อขัดแย้ง ทำให้ประชาชน หน่วยงานองค์กรต่าง ๆ หรือหน่วยราชการ สามารถร่วมมือกันทำงาน ได้อย่างดี มีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลอย่างแท้จริง ขจัด หรือหลีกเลี่ยงข้อขัดแย้งต่าง ๆ อันอาจเกิดขึ้น

3) การพัฒนาชุมชนเป็นแผนงานหรือโครงการ ซึ่งหมายถึงการจัดการวางระเบียบ แบบแผน รายละเอียด กิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้ง เน้นในการปฏิบัติงานอย่างชัดเจน เช่น การร่าง แผนพัฒนาเฉพาะอย่าง เช่น โครงการพัฒนาเกษตร โครงการพัฒนาอาชีพ โครงการพัฒนา สุขาภิบาล หรือโครงการอนามัย เป็นต้น ซึ่งโครงการหรือแผนงานนั้น ๆ จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบ ที่สำคัญ 4 ประการคือ

- 3.1) เป็นโครงการที่วางแผนเป็นอย่างดี
- 3.2) เป็นโครงการที่ส่งเสริมให้มีการช่วยเหลือตนเอง
- 3.3) เป็นโครงการที่มีการสนับสนุนทางด้านวิชาการตัวบุคคลและวัสดุอุปกรณ์
- 3.4) มีการประสานงานของหน่วยงานต่าง ๆ ช่วยเหลือส่งเสริมชุมชน

ซึ่งจะเห็นได้ว่าลักษณะดังกล่าวมานี้เป็นการย้ำถึงเรื่องกิจกรรม ซึ่งจะเห็นได้ว่าลักษณะ ดังกล่าวมานี้เป็นการย้ำถึงเรื่องกิจกรรม เป็นประการสำคัญ

4) การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการ กล่าวคือ การพัฒนาชุมชนต้องมุ่งให้เกิด การเปลี่ยนแปลงในด้านจิตใจซึ่งเป็นเรื่องของ การเพิ่มคุณภาพให้แก่บุคคลได้มีการเคลื่อนไหว ทางด้านจิตใจ มีความคิดอ่าน รู้จักการนิยมชมชอบ และการไม่เห็นด้วยกับสิ่งไม่ดี รู้จักต่อสู้หรือ ต่อต้านในสิ่งที่ไม่ถูกไม่ควร มีอุดมการณ์ของตนในทางที่ถูกที่ควร และมีความคิดสร้างสรรค์ มี ปรัชญามีความเชื่อถือศรัทธา ในสิ่งที่สมควรเหมาะสม รู้จักคุณธรรมจริยธรรม ระเบียบวิธีการ รู้จัก องค์กรและใช้องค์กรให้เกิดประโยชน์ เป็นต้น

ในการนี้ หลักการสำคัญในการพัฒนาชุมชน ที่สำคัญที่ต้องยึดถือในการดำเนินงาน ได้แก่

- 1) หลักการดำเนินงานแบบช่วยกันคิด
- 2) หลักการให้ประชาชนช่วยกันคิด
- 3) หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน
- 4) หลักประชาธิปไตยในการทำงาน

- 5) หลักการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น
- 6) หลักการเปลี่ยนแปลงจิตใจเพื่อพัฒนาพฤติกรรมของประชาชน
- 7) การประยุกต์ทฤษฎีทางสังคมวิทยามาใช้เพื่อพัฒนาชุมชน และการประเมินผลงานที่ได้

ปฏิบัติ

3.3 ความสำคัญของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญสูงสุดระดับหนึ่ง ซึ่งถูกพัฒนาให้กลายเป็นธุรกิจ และขยายตัวใหญ่ขึ้นเป็นอุตสาหกรรมท่องเที่ยวตามลำดับ ความสำคัญของการท่องเที่ยวส่งผลต่อ ด้านเศรษฐกิจและสังคมดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ความสำคัญของการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวมีผลต่อเศรษฐกิจโดยรวม โดยเฉพาะในระยะที่ผ่านมา ซึ่งผลจากการดำเนินธุรกิจนานาชาติการท่องเที่ยวก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจในรูปแบบต่าง ๆ อาทิ การกระจายรายได้และการจ้างงาน นอกจากนี้ การท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดผลทางด้านเศรษฐกิจโดยตรงของประเทศ ซึ่งกระจายไปสู่ ท้องถิ่นทั่วทุกภาคประเทศไทย มีแหล่งท่องเที่ยวที่กระจายอยู่ทุกพื้นที่ของประเทศ ซึ่งดึงดูดความ สนใจของนักท่องเที่ยวให้เดินทางไปท่องเที่ยว ดังนั้น การท่องเที่ยวจึงกระจายรายได้ไปสู่แรงงาน ด้านการผลิต และแรงงานในด้านการบริการการท่องเที่ยว

2) ความสำคัญของการท่องเที่ยวต่อสังคม การท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อสังคม เนื่องจากการเดินทางท่องเที่ยวเป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปสัมผัส เรียนรู้ และ แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งอาจมีความแตกต่างจากชีวิตความเป็นอยู่ประจำวัน ได้เห็นความแตกต่างใน วัฒนธรรมที่หลากหลาย ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นความรู้และทัศนคติ ความเป็นมาและ สาเหตุของความแตกต่างในแต่ละท้องถิ่นก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างเจ้าบ้านและผู้มาเยือน ดังนี้

3) การสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าของท้องถิ่น การท่องเที่ยวมี ผลต่อสังคมเนื่องจากวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวทำให้คนได้มีการเดินทางไปรู้จักสถานที่ ใหม่ ๆ ซึ่งมีสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ที่แตกต่างไปจากชีวิตประจำวัน การได้มีโอกาสเข้าไปสัมผัส เรียนรู้วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตที่แตกต่าง ทำให้ได้มีโอกาสเรียนรู้และทำความเข้าใจถึง ความแตกต่างของคนแต่ละท้องถิ่น เมื่อการท่องเที่ยวขยายพื้นที่จากต่างถิ่น ต่าง ภูมิภาค ต่างประเทศ ทำให้ผู้ที่ได้มีโอกาสเดินทาง ได้เรียนรู้และเข้าใจเอกลักษณ์เฉพาะของ แต่ละ พื้นที่ อันนำไปสู่ความเข้าใจอันดีระหว่างพื้นที่เล็ก ๆ ซึ่งขยายใหญ่ขึ้นเป็นภูมิภาค ประเทศ และทั่ว ทั้งโลก เช่น การไหว้ ยิ้มสยาม หรือมวยไทย เป็นต้น

4) การฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น การท่องเที่ยวมีส่วนช่วยกระตุ้น ให้ คนในท้องถิ่นเกิดความสามัคคี เพื่อรักษาศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นตนเอง ตัวอย่างเช่นวัฒนธรรมที่ บางท้องถิ่นอาจจะทิ้งหรือขาดผู้สืบทอดกลับถูกรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ เมื่อมีผู้ให้ความสนใจ บางครั้ง นักท่องเที่ยวมีการศึกษาหาข้อมูลก่อนเดินทางมาท่องเที่ยว ได้ทราบว่าแต่ละท้องถิ่นมีความเป็นอยู่ หรือมีวัฒนธรรมอย่างไร แต่พอมาถึงปรากฏว่าวัฒนธรรมเหล่านั้นไม่มีการปฏิบัติสืบทอดกันอีกแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้หลายครั้งผู้ที่อยู่ในท้องถิ่นอาจมีการรวมตัวกันจัดวัฒนธรรมโบราณเหล่านั้นขึ้นใหม่

เพื่อดึงดูดความสนใจจากนักท่องเที่ยวและยังทำให้อุณหภูมิหลังได้ทราบถึงความเป็นมาของท้องถิ่นในอดีต ทำให้ประชาชนเกิดความ รักความภาคภูมิใจในท้องถิ่นและช่วยกันสืบสานวัฒนธรรมนั้นต่อไป

5) การรักษาสีงแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวต้องเดินทางไปสัมผัสสถานที่ท่องเที่ยวด้วยตนเอง สถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่มีความเปราะบางต่อการบุกรุกหากขาดการควบคุมดูแลอย่างดีพื้นที่นั้นอาจกลายเป็นพื้นที่เสื่อมโทรมได้ ดังนั้นการท่องเที่ยวมีผลต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากจึงมีการสร้างกระแสการรักษาสิ่งแวดล้อม ให้ผู้ที่อยู่ในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก่อให้เกิดการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ

3.4 ความหมายของนักท่องเที่ยว

องค์ประกอบของการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลักที่มีความสัมพันธ์กัน คือ นักท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยว และธุรกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของการท่องเที่ยว การศึกษาความเข้าใจเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวนั้นมีประโยชน์ในการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาใช้วางแผนพัฒนาท่องเที่ยวรายการกิจกรรมการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน

นักท่องเที่ยว (Tourists) หมายถึง ผู้มาเยือนชั่วคราวซึ่งพักอยู่หน้าสถานที่ที่ไปเยือนอย่างน้อย 24 ชั่วโมงและมีการพักค้างคืนอย่างน้อย 1 คืนแต่ไม่เกิน 1 ปี

นักทัศนจร (Excursionist) หมายถึง ผู้มาเยือนชั่วคราวซึ่งพักอยู่ ณ สถานที่ที่ไปเยือนน้อยกว่า 24 ชั่วโมง และไม่พักค้างคืน

ในที่นี้จะให้ความสำคัญแก่นักท่องเที่ยวเนื่องจากเป็นกลุ่มที่ก่อให้เกิดรายได้แก่ประเทศเป็นจำนวนมากประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาเกี่ยวกับนักท่องเที่ยว ได้แก่

1) ลักษณะของนักท่องเที่ยวจำแนกออกตามลักษณะของเพศอายุอาชีพการศึกษารายได้สถานภาพสมรสและถิ่นพำนัก ซึ่งแต่ละปัจจัยส่งผลถึงพฤติกรรมการเดินทางและการเลือกแหล่งท่องเที่ยวที่แตกต่างกันต่อไปนี้

1.1) เพศ นักท่องเที่ยวชายเป็นกลุ่มที่เดินทางได้ตามลำพังหรือเดินทางมาเป็นกลุ่มและไปแทบทุกแหล่งท่องเที่ยวและมักทำกิจกรรมการท่องเที่ยวหลากหลายรูปแบบ เช่น กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นธรรมชาติความตื่นเต้นความสนุกสนาน และบันเทิง เป็นต้น

1.2) อายุบุคคลที่มีช่วงอายุแตกต่างกันมีความสามารถในการเดินทางได้แตกต่างกัน กล่าวคือ

1.2.1) กลุ่มวัยเด็กช่วงอายุต่ำกว่า 15 ปี เป็นกลุ่มที่ไม่สามารถเดินทางได้ตามลำพังเดินทางท่องเที่ยวว่าจะมากับพ่อแม่ โรงเรียน การท่องเที่ยวจะเล่นการศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1.2.2) กลุ่มวัยรุ่นช่วงอายุ 15 ถึง 24 ปี เป็นวัยที่กำลังศึกษาอยู่หรือเพิ่งจบการศึกษา จึงยังไม่มีทุนทรัพย์ในการเดินทางโดยตนเอง ส่วนใหญ่เดินทางมากับพ่อแม่หรือโรงเรียนหรือสถาบันที่จัดการอบรมต่าง ๆ หรือเดินทางมาพักอาศัยอยู่กับครอบครัวอุปถัมภ์ ตามโครงการ

การแลกเปลี่ยนทางการศึกษาต่าง ๆ กลุ่มนักท่องเที่ยววัยรุ่นจะชอบกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงผจญภัย ทำความไหว้ไหว้และความตื่นเต้น ในทางการตลาดทั้งกลุ่มวัยรุ่นและกลุ่มเด็กเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่น่าส่งเสริม แม้ว่าจะยังเป็นกลุ่มที่ใช้จ่ายเงินในการท่องเที่ยวน้อย แต่หากว่านักท่องเที่ยวกลุ่มนี้เกิดความประทับใจในการท่องเที่ยวเมื่อวัยเด็กแล้ว พวกเขาจะรักการท่องเที่ยวและจะพยายามเดินทางท่องเที่ยวเมื่อมีโอกาสในอนาคต

1.2.3) กลุ่มวัยทำงานตอนต้นช่วงอายุ 25 ถึง 34 ปีเป็นกลุ่มที่มีความสามารถในการใช้จ่ายเงินที่สูง เพราะมีรายได้เป็นของตัวเอง กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เลือกก็ยังสามารถทำได้หลากหลายตามความสนใจ เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การศึกษาวัฒนธรรม ชีวิตความเป็นอยู่ เป็นต้น กลุ่มวัยนี้จะมีการท่องเที่ยวมากกว่ากลุ่มวัยอื่น

1.2.4) กลุ่มวัยทำงานตอนกลางและตอนปลายช่วงอายุ 35 ถึง 44 ปีและ 45 ถึง 54 ปีเป็นกลุ่มที่มีการเดินทางค่อนข้างสูง เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ และเพื่อเข้าร่วมสัมมนาหรือเจรจาธุรกิจ ประกอบกับมีฐานะทางการเงินที่ค่อนข้างมั่นคงแล้ว

1.2.5) กลุ่มวัยเกษียณอายุ 55 ปีขึ้นไปเป็นกลุ่มที่มีเวลาในการท่องเที่ยวมาก เพราะไม่มีภาระงานที่จะต้องรับผิดชอบแล้ว หากสุขภาพเพื่ออำนวยความสะดวกกลุ่มนี้จะเดินทางท่องเที่ยวแบบประหยัดแต่ไม่รีบ กิจกรรมการท่องเที่ยวมักเน้นกิจกรรมเชิงศิลปวัฒนธรรมและศาสนา

1.3) อาชีพ กลุ่มบุคคลที่ทำงานในอาชีพระดับผู้บริหาร ตัวแทนชาย กลุ่มนักวิชาชีพที่มีการติดต่อระหว่างประเทศ จะมีโอกาสเดินทางเพื่อวัตถุประสงค์ทางธุรกิจมากกว่ากลุ่มอื่น

1.4) การศึกษา โดยส่วนใหญ่บุคคลที่มีระดับการศึกษาสูงก็มักจะมีอาชีพและรายได้ที่ดีส่งผลให้เดินทางได้บ่อยครั้ง นอกจากนี้ระดับการศึกษายังเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงคุณภาพของนักท่องเที่ยว โดยสมมุติฐานที่ว่าผู้ที่มีการศึกษาสูงก็มักจะเป็นผู้ที่มีความคิดว่าจะแสดงออกถึงทัศนคติ พฤติกรรมการท่องเที่ยวที่ดี เช่น มีแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีความเข้าใจในสังคมและวัฒนธรรม ที่แตกต่างกัน เป็นต้น

1.5) ระดับรายได้ บุคคลที่มีรายได้สูงในการเดินทางท่องเที่ยวได้ระยะไกลและบ่อยครั้งมากกว่าบุคคลที่ไม่รายได้ต่ำกว่า โดยทั่วไปกลุ่มรายได้แบ่งออกเป็นสามกลุ่ม คือ รายได้สูง กลาง และกลุ่มรายได้ต่ำ ซึ่งช่วงรายได้ที่กำหนดระดับฐานะนั้นขึ้นอยู่กับสภาพเศรษฐกิจ และระดับค่าครองชีพของแต่ละประเทศ

1.6) สถานภาพสมรส บุคคลโสดจะมีโอกาสในการเดินทางได้บ่อยครั้ง และพักค้างแรมได้ยาวนานกว่ากลุ่มแต่งงานแล้ว เนื่องจากสามารถตัดสินใจได้เพียงลำพังและไม่มีภาระทางครอบครัวต้องดูแลมาก ในขณะที่กลุ่มที่แต่งงานแล้วเราจะเดินทางเป็นครอบครัว หรือไปเป็นคู่ซึ่งมีผลต่อการทำกิจกรรมท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน

1.7) ถิ่นพำนักของบุคคลที่อยู่ในสถานที่ที่มี ภูมิอากาศที่แตกต่างกัน มีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ก็จะเลือกท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่มีสภาพที่แตกต่างไปจากที่ตนประสพอยู่ เช่น ชาวตะวันตกที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่มีอากาศหนาวจะนิยมเดินทางมาดินแดนตะวันออกที่มีอากาศอบอุ่นกว่า เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น

2) การกระจายตัวของนักท่องเที่ยว เป็นการศึกษากฎติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มี การเดินทางเข้าไปในแต่ละพื้นที่ท่องเที่ยวว่ามีจำนวนมากน้อยเพียงใด เพื่อนำมาวางแผนด้าน ซีดความสามารถในการรองรับของแต่ละพื้นที่ท่องเที่ยว

3) กิจกรรมของนักท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ควรศึกษา เพื่อนำมาวางแผนการสร้างและพัฒนา กิจกรรมท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความต้องการ อาทิ ท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ กีฬา เพื่อ เยี่ยมญาติ หรือเพื่อเจรจาธุรกิจ เป็นต้น

4) ฤดูกาลท่องเที่ยวในแต่ละช่วงเดือน นักท่องเที่ยวจะเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว จำนวนมากน้อยแตกต่างกันขึ้นอยู่กับสภาพภูมิอากาศ รวมทั้งระยะเวลาวันหยุดพักผ่อนของ นักท่องเที่ยว และตรงกับช่วงวันหยุดยาวก็จะมีผลทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว นั้นเป็นจำนวนมาก ส่วนช่วงเดือนที่มีนักท่องเที่ยวน้อยเรียกวันนอกฤดูท่องเที่ยว ซึ่งเป็นช่วงที่ จะต้องมีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามามากขึ้น

3.5 ทรัพยากรการท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resource) หมายถึง แหล่งท่องเที่ยว กิจกรรม และ วัฒนธรรมประเพณีที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมท้องถิ่นที่มีลักษณะเด่นและสามารถดึงดูดความ สนใจของนักท่องเที่ยวให้มาเยือน นักท่องเที่ยวอาจจำแนกได้หลายประเภท แต่ในที่นี้ขอจำแนก ประเภทตามลักษณะของทรัพยากร แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองและ มีความงามตามธรรมชาติ มีความโดดเด่นทางภูมิศาสตร์ ธรณีวิทยาและระบบป่าไม้ที่หลากหลาย เช่น ภูเขา ถ้ำ น้ำตก ชายหาด เกาะแก่ง ปะการัง สัตว์ป่า พรรณพืช เป็นต้น ธรรมชาติที่ใช้เป็น ทรัพยากรการท่องเที่ยวจะอยู่ในรูปของภูมิทัศน์ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยที่องค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

1.1) ภูมิประเทศ ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ ได้แก่

1.1.1) เทือกเขาสูงที่มีหุบเขา สันเขา ยอดเขาไหล่เขา หน้าผา ถ้ำ บ่อน้ำพุร้อน รวมอยู่ด้วย เช่น เทือกเขาถนนธงชัยเทือก เขาหลวงพระบาง เป็นต้น

1.1.2) ภูเขาสูงหรือยอดดอยที่นิยมเรียกในภาคเหนือหรือภูที่นิยมเรียกในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น ดอยอินทนนท์ ภูกระดึง ภูหลวง เป็นต้น

1.1.3) ภูเขาหินปูนที่ก่อให้เกิดถ้ำ และหินงอกหินย้อย เช่น ถ้ำพระยานคร ถ้ำรอด เป็นต้น

1.1.4) ภูเขาหินทรายที่มีหน้าผาเสาหิน เช่น ภูเรือที่มีหน้าผาสามด้าน ป่าหินงาม ที่จังหวัดชัยภูมิที่มีเสาหินเป็นจำนวนมาก เป็นต้น

1.1.5) ภูเขาหินแกรนิตที่เป็นภูเขาสูง มีป่าไม้ปกคลุมทึบ บนภูเขามักมีน้ำตก สัตว์ ป่า เช่น เขาสอยดาว เขาสระบาป เขาเขี้ยว เขาหลวงจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น

1.1.6) หุบเขาที่มีความแคบและความสูงชันของหน้าผาทั้งสองข้างของหุบเขา และ เบื้องล่างจะมีร่องน้ำที่มีน้ำไหลตลอดเวลาที่ใช้เป็นเส้นทางปีนป่าย เดินป่า และจุดชมวิว เช่น หุบเขา แม่แจ่ม หุบเขาแม่ฮ่องสอนหุบเขาแม่สะเรียง เป็นต้น

1.1.7) เชิงเขาที่เป็นที่สะสมของตะกอนที่ลงมาจากเทือกเขาในอดีตก่อให้เกิดเป็น โคนกและสัน เช่น สันป่าตอง สันกำแพง สันทราย เป็นต้น

1.1.8) ที่ราบที่เป็นที่สะสมของแหล่งน้ำ เช่น คลองแม่น้ำหนองบึงที่ก่อให้เกิด กิจกรรมท่องเที่ยว เช่น เที่ยวทุ่ง ตกปลา ล่องแม่น้ำ ลำคลอง เป็นต้น

1.2) ภูมิอากาศ มีผลต่อการท่องเที่ยวในเรื่องของอุณหภูมิและความชื้นของ บรรยากาศเพราะอุณหภูมิที่เหมาะสม แสงสีของบรรยากาศและแสงสีบนท้องฟ้า ทำให้บรรยากาศ การท่องเที่ยวมีชีวิตชีวาสนุกสนานขึ้น เช่น ฤดูหนาวที่ในประเทศไทยช่วยให้นักท่องเที่ยวรู้สึกเย็น สบาย ฤดูฝนจะเป็นอุปสรรคต่อการท่องเที่ยวเนื่องจากฝนตกเอะอะแฉะแต่เหมาะกับการเที่ยวน้ำตก เป็นต้น

1.3) แหล่งน้ำ ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยม ได้แก่

1.3.1) ชายหาดและอ่าว เช่น หาดทรายบนแผ่นดินและในเกาะต่าง ๆ เช่น หาด แม่รำพึง หาดเพ หาดทรายในเกาะเสม็ด เกาะพังงา เกาะสมุย เป็นต้น

1.3.2) เกาะและหมู่เกาะ เช่น เกาะภูเก็ต เกาะเต่า เกาะสิมิลัน เกาะช้าง เป็นต้น

1.3.3) ปะการัง เป็นแหล่งท่องเที่ยวใต้ทะเล เช่น หมู่เกาะสิมิลัน หมู่เกาะสุรินทร์ หมู่เกาะชุมพร เป็นต้น

1.3.4) โบราณคดีใต้น้ำ ในท้องทะเลมีซากเรือจมอยู่มากมาย เรือเหล่านี้เป็นเรือ พาณิชยที่เล่นค้าขายในอดีต ซากเรือโบราณจึงเป็นทรัพยากรที่มีค่าของชาติและกลายเป็นแหล่ง ท่องเที่ยวประดาน้ำ

1.4) พืชพรรณและป่าไม้ ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวแบบการเดินป่าที่ทำให้เกิด การพักผ่อนหย่อนใจและทำให้รู้จักพืชพรรณและสัตว์ป่า แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ยึดป่าไม้ เป็นหลักและมีการจัดการที่เป็นระบบจะอยู่ในรูปของอุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน สวนรุกชาติ สวนพฤกษศาสตร์ และเขตรักษาพันธุ์ป่าไม้

2) ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนสถาน หมายถึงแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น และมีความสำคัญในฐานะเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศาสนาที่แสดงถึงอารยธรรมของท้องถิ่น มีผลดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเยือน ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทนี้แบ่งย่อยออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

2.1) โบราณสถานและโบราณวัตถุโบราณสถาน

โบราณสถาน หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ทั้งนี้ให้รวมถึงสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ที่เป็นแหล่งโบราณคดี และประวัติศาสตร์ รวมถึงอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย เช่น เมืองโบราณ พระราชวัง พระตำหนัก ออนุสาวรีย์ กำแพงเมือง เป็นต้น

โบราณวัตถุ หมายถึง สสังหาริมทรัพย์ที่เป็นของโบราณไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์ หรือ สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือเคยเป็นส่วนใดส่วนหนึ่งของโบราณสถาน ซากมนุษย์หรือซากสัตว์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการประดิษฐ์ หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของสังหาริมทรัพย์ นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี เช่น ซากมนุษย์ ซากสัตว์ ภาพเขียน

งานศิลปะ เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องประดับของคนโบราณศัลยาจารย์ เป็นต้น โบราณวัตถุมักพบเห็นอยู่ในโบราณสถาน จึงมักเรียกทรัพยากรการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์โดยรวมกันว่าเป็นโบราณวัตถุสถาน

2.2) ศาสนสถาน

ศาสนสถาน หมายถึง สถานที่ที่แสดงถึงลัทธิความเชื่อความศรัทธาของมนุษย์ที่มีต่อศาสนาอันมีหลักสำคัญ เช่น แสดงกำเนิดและความสิ้นสุดของโลกหรือแสดงหลักธรรมที่เกี่ยวกับบุญบาปรวม ทั้งสถานที่ประกอบพิธีกรรมตามความเห็นหรือตามคำสั่งสอนในความเชื่ออื่น ๆ ศาสนสถาน เป็นสถานที่ที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมและจริยธรรมจึงกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยว มักมีจุดประสงค์เพื่อไปศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับศาสนา เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หรือเพื่อเยี่ยมชมสักการะ เพื่อความสนุกในจิตใจ เช่น วัด โบสถ์ วิหาร มัสยิด สถานที่จารึกแสงบุญสถานที่เพื่อเคารพสักการะ เป็นต้น นอกจากนี้ในศาสนสถานยังมีการค้นพบโบราณวัตถุสำคัญทางศาสนา เช่น พระพุทธรูป เทวรูป รูปปั้น พระเยซูจิตรกรรมฝาผนัง เป็นต้น

3) ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรมและประเพณี

ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรมและประเพณี หมายถึง ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีเอกลักษณ์ และถ่ายทอดกันมาจากอดีตถึงปัจจุบัน เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เช่น วิถีชีวิตความเป็นอยู่ สภาพบ้านเรือนภาษา การแต่งกาย การละเล่นดนตรี กีฬา ศิลปะและขนบธรรมเนียมต่าง ๆ รวมทั้งกิจกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆเช่น ประเพณี งานเทศกาล พิธีกรรม เป็นต้น นอกเหนือจากทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นรูปธรรมที่กล่าวถึงแล้ว ยังมีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมที่แสดงออกทางด้านความคิดที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ เช่น ความเชื่อ ค่านิยม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเป็นชนเผ่า เป็นต้น ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรมและประเพณี แบ่งย่อยได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

3.1) แหล่งวิถีชีวิตความเป็นอยู่

แหล่งวิถีชีวิตความเป็นอยู่ หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่แสดงออกถึงลักษณะความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น เช่น สภาพบ้านเรือนที่อยู่อาศัยที่นักท่องเที่ยวผู้สนใจสามารถศึกษาลักษณะ ความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของชุมชน โดยตนเองไม่ต้องเข้าไปมีส่วนร่วม ได้แก่ การเยี่ยมชมหมู่บ้านชาวเขา ชุมชนท้องถิ่น เช่น หมู่บ้านแมว หมู่บ้านก้อ ในภาคเหนือของประเทศไทย หมู่บ้านชาวกู๋ จังหวัดยะลา เป็นต้น หรือมีการเข้าไปมีส่วนร่วมอยู่อาศัย เช่น พักค้างในโฮมสเตย์ในหมู่บ้านคีรีวงค์ จังหวัดนครศรีธรรมราช หมู่บ้านปลายโพงพาง จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นต้น

นอกเหนือจากรูปแบบการดำรงชีวิตแล้ว กิจกรรมที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างสรรค์และแก้ไขปัญหาชีวิตประจำวันตามความเหมาะสมของสภาพแวดล้อม ยังเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจภูมิปัญญาท้องถิ่นปรากฏในหลายด้าน

3.1.1) การทำมาหากิน เช่น การทำนา การทำไร่ การทำสวน การประมง การทำเหมืองแร่ การทำสวนยาง เป็นต้น

3.1.2) ภาษาและวรรณกรรม เช่น ภาษาไทยที่มีเอกลักษณ์ ภาษาท้องถิ่น สุภาษิต คำสอน เพลงพื้นบ้านนิทาน ตำนาน ชาดก เป็นต้น

3.2 แหล่งศิลปวัฒนธรรมและประเพณี

วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่ดีงาม และที่มีคุณค่า ซึ่งคนในสังคมประพฤติปฏิบัติหรือแสดงออกมาซ้ำนานในลักษณะที่เป็นขนบธรรมเนียม ประเพณีและศิลปกรรมทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่ควรแก่การอนุรักษ์ วัฒนธรรมเป็นลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว และศีลธรรมอันดีของประชาชน วัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ แบ่งเป็นอย่างน้อย 3 ลักษณะคือ

3.2.1) วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาเป็นเรื่องราวทางพุทธประวัติและนิทานอธิบายหลักธรรมที่นำมาพัฒนาเป็นการปฏิบัติประจำวันจนเป็นที่ยอมรับของคนในสังคม เช่น ประเพณีแห่เทียนพรรษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ประเพณีบวชนาค ประเพณี ชักพระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี งานสารทเดือนสิบจังหวัดนครศรีธรรมราช งานตักบาตรเทโวจังหวัดอุทัยธานี เป็นต้น

3.2.2) วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อความเชื่อ

ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติที่ชาวบ้านเห็นว่าไม่ใช่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วไป แต่เนื่องจากสามารถอธิบายได้ว่าเพราะเหตุใดจึงเกิดเหตุการณ์นั้น จึงยกให้เป็นการกระทำจากสิ่งเหนือธรรมชาติ และเมื่อเวลาผ่านไปนานจึงกลายเป็นความเชื่อที่เห็นความจำเป็นของพิธีกรรมต่อเนื่องขึ้น เช่น พิธีกรรมบุญบังไฟ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเกิดขึ้นตามความเชื่อที่ว่าเป็นการบูชาเทวดาบนสวรรค์ พิธีแห่ผีตาโขน จังหวัดเลยตามความเชื่อเรื่องขจัดความชั่วร้ายออกไปจากชุมชน เทศกาลไหลเรือไฟจังหวัดนครพนมที่เกิดขึ้นตามความเชื่อที่ว่าทำให้แม่น้ำสกปรก เป็นต้น

3.2.3) วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีประเพณี

เป็นการปฏิบัติในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งสืบทอดมาเป็นเวลาช้านาน จนเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในชุมชน มักเป็นเรื่องก่อให้เกิดความรื่นเริงและเบิกบานใจ เช่น ประเพณีสงกรานต์ ลอยกระทง การแข่งเรือการวิ่งควาย การกินเจ เป็นต้น

ทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมและสังคมยังหมายถึง “อัยาศัยไมตรีและการต้อนรับ” ของประชาชนในท้องถิ่นด้วย อัยาศัยไมตรีและการต้อนรับของคนไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวไม่ว่าจะเป็น “รอยยิ้ม” หรือ “ความเอื้ออาทรในการช่วยเหลือนักท่องเที่ยว” สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศได้เป็นจำนวนมากส่งผลให้นักท่องเที่ยวที่เคยมาประเทศไทยแล้วกลับมาเยือนซ้ำอีกหลายครั้ง นอกจากนี้การแสดงออกซึ่งการต้อนรับนักท่องเที่ยวสามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่น การตั้งป้ายต้อนรับนักท่องเที่ยวการจัดบริการนำเที่ยวในหลายภาษา เป็นต้น

4) ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทมนุษย์สร้างขึ้น

ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทมนุษย์สร้างขึ้น หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยการสร้างกิจกรรมใหม่หรือปรับปรุง ดัดแปลง

เพื่อให้สถานที่มีความหลากหลายในการทำกิจกรรมการท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภท มนุษย์สร้างขึ้นแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทย่อย ดังนี้

4.1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาสิ่งแวดล้อม เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สร้างขึ้น เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวไปเพื่อเรียนรู้สิ่งแวดล้อม และสภาพการณ์ต่าง ๆ รอบตัวเกี่ยวกับสัตว์ พืช หรือ ระบบนิเวศ ตัวอย่างแหล่งท่องเที่ยว เพื่อศึกษาสิ่งแวดล้อม ได้แก่

4.1.1) แหล่งท่องเที่ยวเพื่อศึกษาสัตววิทยา ได้แก่ สวนสัตว์ปิด เช่น สวนสัตว์ดุสิต เขาดินวนา สวนสัตว์ตามต่างจังหวัด และสวนสัตว์เปิด เช่น สวนสัตว์เปิดเขาเขียวที่เป็นหน่วยงานภาครัฐ จังหวัดชลบุรี ซาฟารีเวิลด์ ฟาร์มจระเข้ สวนเสือศรีราชา โอเอซิส ซี เวิลด์ สวนผีเสื้อที่เป็นของเอกชน เป็นต้น

4.1.2) แหล่งท่องเที่ยวเพื่อศึกษาพฤกษศาสตร์ ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวที่เป็น ของภาครัฐ ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวของกรมวิชาการเกษตร เช่น ศูนย์วิจัยเกษตรหลวงเชียงใหม่-ขุนวาง สถานีทดลองเกษตรที่สูง ศูนย์บริการท่องเที่ยวบ้านร่องกล้า แหล่งท่องเที่ยวของกรมส่งเสริมการเกษตร เช่น ศูนย์บริการท่องเที่ยวเชิงเกษตร แหล่งท่องเที่ยวเกษตรบ้านมณีพฤกษ์ จังหวัดน่าน เป็นต้น แหล่งท่องเที่ยวขององค์การสวนพฤกษศาสตร์ กรมป่าไม้ เช่น สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ จังหวัดเชียงใหม่ สวนรวมพรรณไม้ป่า 60 พรรษา มหาราชินี เป็นต้น แหล่งท่องเที่ยวของโครงการหลวง เช่น สถานีเกษตรหลวงอ่างขาง สถานีวิจัยโครงการหลวงอินทนนท์ เป็นต้น แหล่งท่องเที่ยวขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ เช่น สวนป่าแม่แจ่ม สวนป่าเขากระเฌง เป็นต้น ตลอดจนสวนสาธารณะ เช่น สวนหลวง ร.9 เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีแหล่งท่องเที่ยวเพื่อศึกษาพฤกษศาสตร์ที่เป็นของภาคเอกชน เช่น สวนกล้วยไม้ สวนกุหลาบ สวนสมุนไพร สวนส้ม ไร่กำนันจุล ไร่บีเอ็น เป็นต้น

4.1.3) แหล่งท่องเที่ยวเพื่อศึกษาความรู้ทั่วไปเป็นพิพิธภัณฑ์ สถานที่เก็บรวบรวมศิลปะวิทยาศาสตร์ ทั้งที่เป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติที่อยู่ในความดูแลของกรมศิลปากร และพิพิธภัณฑ์สถานของเอกชน เช่น พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งไทย เมืองโบราณ พิพิธภัณฑ์สถานชาติพันธุ์วิทยาของสยามสมาคม เป็นต้น

4.2) ทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินและความบันเทิง เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สร้างขึ้นโดยแนวคิดจินตนาการ เพื่อเน้นความสำราญให้แก่ผู้เที่ยวชม แบ่งออกเป็นประเภทย่อย ดังนี้

4.2.1) สวนสนุกและสถานที่ชมทิวทัศน์ เช่น ดรีมเวิลด์ สวนสยาม สถานที่ชมทิวทัศน์ ที่ชั้นบนของโรงแรมไบฮอกสกาย เป็นต้น

4.2.2) สถานบันเทิงและสถานที่ซื้อสินค้าซื้อสินค้า เช่น สถานบันเทิงยามค่ำคินไนท์คลับดิสโก้เธค โรงละคร โรงภาพยนตร์ ศูนย์หัตถกรรม ตลาดนัด เป็นต้น

4.2.3) สถานที่เล่นกีฬา แบ่งเป็นสถานที่เล่นกีฬาที่เป็นของภาครัฐ เช่น โรงเรียน นายร้อยพระจุลจอมเกล้า จังหวัดนครนายก ค่ายธนรัตน์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้น และสถานที่ที่เป็นของเอกชน เช่น สนามกอล์ฟ สนามแข่งรถ เป็นต้น

อย่างไรก็ดีทรัพยากรการท่องเที่ยวมากมายที่กล่าวมาทั้งหมดมีการเสื่อมถอยไปตามกาลเวลา สภาพดินฟ้าอากาศ การทำลายของมนุษย์ และการขาดคนดูแลเอาใจใส่ เนื่องจาก

กิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่มีความเปราะบางได้ ส่งผลกระทบต่อแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณสถานที่มีสภาพทรุดโทรม และถูกทำลายได้ง่าย และส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ความเชื่อและค่านิยมปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมได้ ดังนั้น องค์กรที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวทุกประเภทจึงจำเป็นต้องอนุรักษ์ ส่งเสริมและพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ ตลอดจนการดูแลรักษาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเพื่อนำมาซึ่งประโยชน์แก่ชุมชนและลูกหลานต่อไป

4.แนวคิดเกี่ยวกับการจัดเส้นทางท่องเที่ยว

การวางแผนการจัดการท่องเที่ยว หมายถึง การคาดการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นอย่างมีข้อมูล ซึ่งเป็นเหตุเป็นผลต่อการท่องเที่ยว ทั้งนี้ หน่วยงานรับผิดชอบที่เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว สามารถกำหนดกระบวนการดำเนินงานในอนาคตได้อย่างเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลง โดยกระบวนการวางแผนการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวนั้นนิยามที่จะกำหนดเวลาการดำเนินการ ซึ่งสามารถแบ่งได้ 3 ระยะดังนี้

1) การวางแผนระยะสั้น เป็นกระบวนการวางแผนที่ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการประมาณ 1 ปี หรือน้อยกว่านั้น จะกำหนดรายละเอียดของแผนงานไว้ค่อนข้างชัดเจน โดยแผนระยะสั้น จะบอกรายละเอียดของกิจกรรมและงบประมาณที่จะดำเนินการรวมถึงรายละเอียดของผู้รับผิดชอบดำเนินงานตามแผน การวางแผนระยะสั้นนี้ส่วนมากจะเป็นการจัดทำภายใต้งบประมาณที่เป็นตัวกำหนด เช่น แผนพัฒนาเร่งด่วน

อย่างไรก็ตามการวางแผนระยะสั้นที่ได้นั้นควรอยู่ภายใต้กรอบนโยบายและวัตถุประสงค์การพัฒนางานองค์กรรวบรวมของการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว

2) การวางแผนระยะปานกลาง เป็นกระบวนการวางแผนที่ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการทั้งสิ้นประมาณ 1-3 ปี เช่น แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนาสามปี

3) การวางแผนระยะยาว เป็นกระบวนการวางแผนที่ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการทั้งสิ้นมากกว่า 3 ปี โดยส่วนมากเป็นแผนภาพรวมที่ต้องการระยะเวลาต่อเนื่อง เพื่อดำเนินกิจกรรมในระยะยาว เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

อย่างไรก็ตาม การวางแผนการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นการวางแผนระยะสั้น ระยะปานกลาง หรือระยะยาว จะต้องมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับทิศทางการจัดการทรัพยากรที่เหมาะสมตามสถานการณ์นั้น ๆ

การจัดเส้นทางสัญจรเพื่อการท่องเที่ยวจากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการจัดเส้นทางสัญจรเพื่อการท่องเที่ยว โดย เดชา บุญค้ำ (2539) สามารถสรุปได้ดังนี้ (วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง สุจินณา พานิช และปัทมา จันทรวีโรจน์, ม.ป.ป. อ้างถึงใน เดชา บุญค้ำ, 2539)

การจัดเส้นทางสัญจรเพื่อการท่องเที่ยว หมายถึง การกำหนดเส้นทางเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าชมจุดที่น่าสนใจตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้อย่างง่ายสะดวก และปลอดภัย รวมทั้งยังได้รับความรู้และความเพลิดเพลินควบคู่กันไป บางครั้งเส้นทางท่องเที่ยวอาจเกิดขึ้นจากการที่นักท่องเที่ยวหลาย ๆ กลุ่มใช้เส้นทางเดิม ๆ อยู่เป็นประจำ ซึ่งอาจจะเป็นเส้นทางทางรถยนต์ ทางเท้า ทางเรือ หรือทางอื่น ๆ ที่อาจใช้ร่วมกับเส้นทางสัญจรปกติของเมืองหรืออาจเป็นการ

กำหนดเส้นทางขึ้นมาเฉพาะเป็นพิเศษก็ได้ การกำหนดเส้นทางสัญจรเพื่อการท่องเที่ยวควรสำรวจ และสังเกตการณ์จากพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวประกอบกับแนวโน้มที่ควรจะเป็นในการจัดเส้นทาง โดยเริ่มต้นจากการพิจารณาดำแหน่งของแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ ภายในเมือง แล้วจัดลำดับ ความสำคัญและความน่าสนใจ จากนั้นจึงพิจารณาความสามารถในการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ซึ่งการจัดเส้นทางสัญจรเพื่อการท่องเที่ยวอาจกำหนดในลักษณะวงจรบรรจบ ซึ่งจะให้นักท่องเที่ยวได้พบเห็นสิ่งแปลกใหม่และเกิดความเพลิดเพลินตลอดเส้นทาง โดยไม่ต้อง ย้อนกลับไปยังเส้นทางเดิมอีก ซึ่งอาจจะจัดให้มีการเดินทางในสองลักษณะ เช่น เริ่มต้นด้วยการ เดินเท้า และเปลี่ยนเป็นการสัญจรทางเรือในขากลับ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการจัดเส้นทาง ในลักษณะแบบทางเดียว โดยจุดเริ่มต้นและจุดสุดท้ายแยกกันอยู่ตามความเหมาะสม ดังนั้น การกำหนดเส้นทางอาจจัดทำขึ้นหลายเส้นทาง หรือหลายระบบภายในเมือง เพื่อเป็นทางเลือก สำหรับนักท่องเที่ยวซึ่งอาจจะมีเวลาน้อย หรือมีความสนใจแตกต่างกัน ซึ่งการจัดเส้นทางเพื่อการ ท่องเที่ยวนั้น ควรควบคุมเส้นทางและรูปแบบการสัญจรไม่ให้สับสน นอกจากนี้ยังควรให้ข้อมูล ข่าวสารในเส้นทาง โดยการจัดทำการประชาสัมพันธ์แก่นักท่องเที่ยวตลอดเส้นทางอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งอาจจะเป็นแผ่นพับที่มีข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจต่าง ๆ รวมไปถึงข้อมูลเกี่ยวกับ ที่พัก ร้านอาหาร และกิจกรรมการท่องเที่ยวต่าง ๆ ซึ่งจุดเริ่มต้นของเส้นทางอาจอยู่ย่านใจกลาง เมือง สามารถเข้าถึงได้โดยง่าย และมีข้อมูลต่าง ๆ รวมอยู่เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้ประกอบ การตัดสินใจ และการวางแผนในการเดินทาง รวมถึงมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ไว้บริการ เช่น ที่จอดรถ ที่พัก ห้องน้ำ ถังขยะ โทรศัพท์ เป็นต้น การจัดเส้นทางท่องเที่ยวในเขตเมืองอาจจัด เส้นทางไว้หลายเส้นทาง ดังนั้นจุดเริ่มต้นนี้ไม่จำเป็นต้องมีอยู่จุดเดียว แต่อาจกระจายกันอยู่ ตามบริเวณที่มีแหล่งท่องเที่ยวรวมกลุ่มกันอยู่ก็ได้ซึ่งลักษณะของสิ่งก่อสร้าง และสิ่งอำนวยความสะดวก ควรจะจัดเป็นรูปแบบของศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่นำมาปรับปรุง ให้สอดคล้องกับความสะดวกในการให้บริการ นอกจากนี้แล้วการดูแลรักษาสถานที่และส่วนบริการ ต่าง ๆ ให้สะอาดเรียบร้อย และใช้งานได้อยู่ตลอดเวลาเป็นสิ่งสำคัญที่จะละเลยไม่ได้ นอกจากนี้ ยังมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดแบ่งเส้นทางท่องเที่ยวต่าง ๆ

4.1 เส้นทางท่องเที่ยวในเขตเมือง

เมืองที่มีบทบาทดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว มีกิจกรรมที่น่าสนใจ มีความหลากหลาย ของกิจกรรมประเภทต่าง ๆ เช่น การค้า สังคม วัฒนธรรม เส้นทางสัญจรโดยการเดินเท้าได้ กลายเป็นกิจกรรมประเภทหนึ่งที่ได้รับการพิจารณากำหนดเส้นทางเป็นพิเศษ ซึ่งโดยส่วนมากแล้ว จะเป็นการกำหนดเส้นทางที่เหมาะสมต่อการเดินทางในหนึ่งวัน เส้นทางเหล่านี้จะผ่านไปย่าน อนุรักษ์ ผ่านอาคาร หรือสถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ สวนสาธารณะ หรือจุดชมวิวที่สำคัญ ๆ (Jim Auntonio, 1971)

เส้นทางท่องเที่ยวโดยการเดินเท้าเป็นวิธีการท่องเที่ยวที่ใช้ได้สำหรับทุกเมือง และเป็นวิธี ที่ค่อนข้างจะอิสระ มีความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวทั้งกลุ่มเล็ก และกลุ่มใหญ่ เนื่องจาก การเดินเท้านั้นไม่มีการกำหนดระยะเวลา สามารถหยุดแวะชมตามจุดที่น่าสนใจต่าง ๆ ได้ตาม ต้องการ นอกจากนี้การเดินทางเท้ายังสามารถพบเห็นรายละเอียดของสภาพบ้านเมือง วิถีชีวิตของ

ผู้คนตามเมืองต่าง ๆ ได้อย่างใกล้ชิด อีกทั้งยังเป็นการออกกำลังกายด้วย ในขณะที่เดียวกันการจัดทำทางเดินเท้าในเมืองก็สามารถทำได้โดยง่าย และการลงทุนมีค่าใช้จ่ายไม่สูงมากนัก ประชาชนของเมืองก็ได้รับประโยชน์จากการมีทางเดินที่ต่อเนื่องกันโดยตลอด

เหตุผลที่สำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาทางเดินเท้าในเมือง คือ การขยาย และพัฒนาพื้นที่ในบริเวณศูนย์กลางการจับจ่ายใช้สอย หรือการสร้างภาพพจน์ใหม่ให้กับเมือง ก่อให้เกิดความต้องการกิจกรรมที่หลากหลายมากขึ้นภายในเมือง ไม่ว่าจะเป็นนิทรรศการ การแสดง เทศกาล และกิจกรรมอื่น ๆ ซึ่งอาจจะต้องเตรียมพื้นที่อำนวยความสะดวก ได้แก่ ทางเดินเท้า ที่นั่งพักผ่อน น้ำพุ ร้านค้าร้านอาหาร และกิจกรรมในยามค่ำคืน หากทางเดินเท้าได้รับการออกแบบ และวางแผนที่ดี จะช่วยปรับปรุงสภาพแวดล้อม สังคม และพื้นที่ต่อเนื่องให้ได้รับการพัฒนาด้วยเช่นกัน (Harvey M. Rubenstein, 1992; Richard K. Untermyer, 1984) โดยมีหลักการจัดเส้นทางเดินเท้า ดังนี้

1) สงวนรักษาย่าน พื้นฟูเศรษฐกิจของย่าน ป้องกันไม่ให้ย่านใจกลางเมืองขยายตัวออกไปยังชานเมือง ใช้ในการวางแผนพัฒนาเมืองเพื่อปรับปรุงการเข้าถึงย่านใจกลางเมือง และรักษาสภาพแวดล้อมของเมือง

2) ช่วยให้เกิดความปลอดภัยแก่ผู้เดินเท้า รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการจับจ่ายใช้สอย

3) ช่วยลดปัญหาการจราจรติดขัด และปัญหาการกีดขวางทางสัญจรของยานพาหนะ

4) ช่วยปรับปรุงลักษณะทางจินตภาพของชุมชนเมืองให้สวยงาม และชัดเจนยิ่งขึ้น

5) ช่วยลดมลภาวะทางเสียง และมลภาวะทางอากาศที่เกิดจากการจราจรบนท้องถนน

6) รองรับปริมาณนักท่องเที่ยว และนำนักท่องเที่ยวเข้าสู่สถานที่ได้อย่างสะดวก และใกล้ชิดมากยิ่งขึ้น

7) ส่งเสริมความสัมพันธ์ทางสังคมภายในเมืองให้บริการสาธารณะ และกิจกรรมต่าง ๆ ของประชาชน เช่น การพบปะสังสรรค์การแสดงต่าง ๆ เป็นต้น

8) ส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถาน อาคารทางประวัติศาสตร์และป้องกันมิให้โบราณสถานทรุดโทรมลง อันเนื่องจากแรงสั่นสะเทือนของรถยนต์ เป็นต้น

4.2 เส้นทางประวัติศาสตร์

การท่องเที่ยวในเมืองประวัติศาสตร์ นับเป็นการท่องเที่ยวอีกประเภทหนึ่งที่มีความนิยมอย่างสูงในปัจจุบัน เนื่องจากเมืองประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมได้รับการวางแผนในด้าน การอนุรักษ์ทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งยังมีการพัฒนาให้เกิดกิจกรรมที่หลากหลายขึ้น เช่น การจัดแสดง สี่ เสียง เพื่อเพิ่มความน่าสนใจแก่นักท่องเที่ยว โดยมีหลักการจัดเส้นทางท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ดังนี้ (Edward Inskeep, 1999)

1) นำเสนอวัฒนธรรม ความเชื่อ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ รวมถึงธรรมเนียม ประเพณี การแต่งกาย ระเบียบแบบแผนในหารดำรงชีวิต ศาสนา การได้เข้าไปมีส่วนร่วมในวิถีชีวิตของท้องถิ่น นับเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวที่สำคัญ

2) นำเสนอศิลปะท้องถิ่น เช่น ดนตรีการละเล่น การฟ้อนรำ และศิลปหัตถกรรมที่ผลิตขึ้น เช่น ภาพวาด งานประติมากรรม เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ นอกจากนี้รูปแบบทางสถาปัตยกรรม ก็เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวที่สำคัญอีกเช่นกัน

3) นำเสนอกิจกรรมทางเศรษฐกิจ จากการสำรวจความคิดเห็นด้านการท่องเที่ยวที่ประสบความสำเร็จนั้น มีผลมาจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่น่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ เช่น การแสดงช้างในเขตป่าร้อนชื้น เทศกาลล่าสัตว์ งานแสดงสินค้า เกษตรกรรม ซึ่งขึ้นอยู่กับเทคนิคในการจัดการของแหล่งท่องเที่ยว การเที่ยวชมอุตสาหกรรมท้องถิ่น ตลาด ชุมชน ก็ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวมากเช่นเดียวกัน

4) นำเสนอความแตกต่างของเมือง และชุมชน ความแตกต่างของเมืองและชนบท อาคาร บ้านเรือนความเป็นอยู่ของผู้คนเมือง ย่านศูนย์กลางเมือง ร้านค้า ร้านอาหาร สิ่งอำนวยความสะดวกสวนสาธารณะ พิพิธภัณฑ์ อาคารสาธารณะ เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่ชอบการเรียนรู้ศึกษา และซึมซับความรู้สึกที่มีต่อเมืองท่องเที่ยว นั้น การนั่งรถไปตามถนนสายสำคัญต่าง ๆ ภายในเมือง ผ่านสถานที่สำคัญต่าง ๆ เมืองท่องเที่ยวบางแห่งยังได้จัดกิจกรรมกลางแจ้งเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว ซึ่งการแสดงเหล่านี้ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเสมอมา

5) นำเสนอรูปแบบทางวัฒนธรรม ความน่าสนใจของพิพิธภัณฑ์คือการสามารถบอกกล่าวเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์อารยธรรม ชาติพันธุ์ งานศิลปะท้องถิ่น หรือแม้กระทั่งความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี วัตถุประสงคหลักของพิพิธภัณฑ์นั้นก่อตั้งเพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนในเมือง และดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติ

6) นำเสนอประเพณีและเทศกาลท้องถิ่น ความเชื่อ ค่านิยมในท้องถิ่น หรืออิทธิพลทางศาสนา ประเพณีและเทศกาลเหล่านี้ก่อให้เกิดฤดูกาลท่องเที่ยว จากความนิยมของนักท่องเที่ยวแทบทั้งสิ้น

4.3 เส้นทางธรรมชาติ

เส้นทางธรรมชาติเป็นเส้นทางสำคัญสำหรับแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพราะนอกจากจะทำหน้าที่เชื่อมโยงจุดท่องเที่ยวแล้ว ยังช่วยป้องกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยว จากผลกระทบของการเหยียบย่ำ และกิจกรรมการใช้ประโยชน์ต่าง ๆ นอกจากนี้ยังเป็นสื่อกลางที่จะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้าใจ และซาบซึ้งต่อธรรมชาติอย่างใกล้ชิดมากยิ่งขึ้น โดยมีหลักการจัดเส้นทางท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ดังนี้

1) เป็นเส้นทางเดินชมธรรมชาติที่มีวัตถุประสงค์เพื่อนำนักท่องเที่ยวเข้าไปชื่นชมธรรมชาติระหว่างการใช้เส้นทาง อาจมีการศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติบ้าง

2) เส้นทางเดินป่าระยะไกล เป็นเส้นทางเดินระยะไกล จัดสร้างขึ้นเพื่อการใช้งาน เพื่อเดินชมธรรมชาติหรือเพื่อเสริมสร้างความแข็งแรงของร่างกาย หรือเพื่อการได้เรียนรู้และเข้าใจความเป็นไปของธรรมชาติรอบ ๆ ตัว

3) เส้นทางสื่อความหมายธรรมชาติเป็นเส้นทางที่สร้างขึ้นเพื่อการสื่อความหมายให้ความรู้และความเพลิดเพลินแก่นักท่องเที่ยว เส้นทางสื่อความหมายนี้อาจจำแนกแยกย่อยเป็นเส้นทางสื่อความหมายที่มีบุคคลนำ หรือเส้นทางสื่อความหมายศึกษาธรรมชาติด้วยตนเอง

4) เส้นทางเชื่อมโยงจุดท่องเที่ยว หรือสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นเส้นทางที่สร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์หลักในการนำนักท่องเที่ยวจากจุดหมายหนึ่งไปยังอีกจุดหมายหนึ่งในแหล่งท่องเที่ยว

การออกแบบมักให้เป็นระยะทางที่สั้นที่สุดเพื่อให้ไปถึงจุดหมายปลายทางที่ต้องการอย่างรวดเร็วที่สุด

4.4 เส้นทางแบบผสมผสาน

เส้นทางท่องเที่ยวแบบผสมผสานเกิดจากการวางแผนผังในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่นหลายประเภทในบริเวณเดียวกัน เพื่อกำหนดเส้นทางท่องเที่ยว คือ เส้นทางที่กำหนดขึ้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถพบเห็น หรือเข้าชมจุดที่น่าสนใจตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้ง่ายสะดวก ปลอดภัย ได้รับความรู้และความเพลิดเพลินจากการใช้เส้นทางที่จัดทำขึ้น เส้นทางท่องเที่ยวอาจเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติจากการที่นักท่องเที่ยวหลาย ๆ กลุ่มที่ใช้เส้นทางเดิมซ้ำอยู่เป็นประจำ หรืออาจเป็นเส้นทางที่กำหนดขึ้นมาเฉพาะเป็นพิเศษเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศ และแหล่งท่องเที่ยว โดยมีหลักการจัดเส้นทางท่องเที่ยวแบบผสมผสาน ดังนี้

1) การกำหนดเส้นทาง ควรสำรวจ และสังเกตการณ์จากพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว ประกอบกับแนวโน้มที่ควรจะเป็นในการจัดเส้นทาง ควรเริ่มต้นจากการพิจารณาดำแหน่งของแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ และจัดลำดับความสำคัญและความน่าสนใจ จากนั้นจึงพิจารณาความสามารถในการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

2) การจัดเส้นทางในลักษณะวงจรบรรจบ ทำให้นักท่องเที่ยวได้พบเห็นสิ่งแปลกใหม่ เกิดความเพลิดเพลินไปตลอดเส้นทาง โดยไม่ต้องย้อนกลับไปเส้นทางเดิม

3) การจัดเส้นทางให้มีความแตกต่าง การกำหนดเส้นทางอาจทำขึ้นหลายเส้นทาง หรือหลายระบบก็ได้เพื่อเป็นทางเลือกสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีเวลาน้อยต่างกัน ความแตกต่างกันอันเนื่องมาจากความสนใจของนักท่องเที่ยว เช่น เส้นทางสำหรับผู้สนใจศิลปะ และวัฒนธรรม อาจจะพานักท่องเที่ยวไปตามแม่น้ำลำคลองเพื่อดูวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และสภาพบ้านเมือง หรืออาจเป็นเส้นทางที่มีความหลากหลาย และมีความน่าสนใจหลายด้านอยู่ร่วมกัน

4) พิจารณาจัดประเภทของพาหนะตามสภาพภูมิประเทศ และภูมิอากาศ เส้นทางท่องเที่ยวอาจใช้พาหนะในการเดินทางต่างหัน ทำให้เกิดความน่าสนใจแตกต่างกันตามความเหมาะสมของสภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ และลักษณะเฉพาะตัวเมืองนั้น ๆ

5) ความต่อเนื่องกับเส้นทางท่องเที่ยวภายนอกเมือง เส้นทางท่องเที่ยวไม่ควรจะจำกัดอยู่เพียงภายในเมืองเท่านั้น แต่ควรต่อเนื่องกับเส้นทางท่องเที่ยวภายนอกเมืองในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติด้วย ซึ่งอาจจะเป็นเส้นทางเดียวกัน หรือต่อเนื่องกันเป็นบางส่วนก็ได้การจัดเส้นทางท่องเที่ยวในเมือง เส้นทางท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เส้นทางท่องเที่ยวธรรมชาติและเส้นทางท่องเที่ยวผสมผสาน ล้วนเป็นเส้นทางที่ใช้เพื่อเป็นสื่อกลางในการสื่อความหมายถึงคุณค่าของมรดกทางธรรมชาติและประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ทั้งนี้เพื่อเพิ่มความเข้าใจของนักท่องเที่ยวต่อสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น และส่งเสริมคุณค่าทางมรดกทางธรรมชาติและประวัติศาสตร์ รวมถึงให้ประสบการณ์ทางันทนาการและการเรียนรู้ นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มศักยภาพของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวได้อีกด้วย

5.แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการขับเคลื่อน

กระบวนการขับเคลื่อน ถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยนำการพัฒนาทางสังคมให้บรรลุจุดมุ่งหมายตามเป้าประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ ทั้งนี้ องค์การภาครัฐ เอกชน และประชาสังคม ได้มีการนำมาปรับประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสม ซึ่ง คมพล สุวรรณภูมิ (2556) พอที่จะประมวลมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาได้ ดังนี้

ความหมายของกระบวนการขับเคลื่อน ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2524: 27) มีเพียงคำว่า “กระบวนการหรือกรรมวิธี” ซึ่งมีความหมายว่า การเปลี่ยนแปลงใดที่ผู้สังเกตสามารถเห็นลักษณะ หรือแนวทางที่แนบเนียนกันตลอดในเรื่องนั้น ๆ เช่น กรรมวิธีผลิตสิ่งของ ต่าง ๆ ซึ่งต้องทำเป็นขั้นตอนหรือกระบวนการวิวัฒนาการ เป็นต้น ต่อมาก็ได้ให้ความหมาย “กระบวนการ” ไว้ว่า ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงอย่างมีระเบียบ ไปสู่ผลอย่างหนึ่ง เช่น กระบวนการเจริญเติบโตของเด็ก กรรมวิธี หรือลำดับการกระทำ ซึ่งดำเนินต่อเนื่องกันไปจนสำเร็จลง ณ ระดับหนึ่ง เช่น กระบวนการเคมีเพื่อผลิตสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 45) ส่วนคำว่า “การขับเคลื่อน” หมายถึง การผลักดันหรือดันให้ไปด้วยแรงดันไอน้ำหรือกังหัน เป็นต้น ฉะนั้น “กระบวนการขับเคลื่อน” จึงหมายรวมความถึง การผลักดัน หรือการทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงอย่างมีระเบียบแบบแผน และดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

5.1 รูปแบบของกระบวนการขับเคลื่อน

รูปแบบของกระบวนการ ที่ใช้เป็นตัวอย่างกรณีศึกษาในการขับเคลื่อนทางสังคม มีผู้ที่ได้ทำการศึกษาไว้ทั้งในและต่างประเทศ ผู้วิจัยนำมาจำแนกแจกแจงเป็นหมวดหมู่ได้พอสังเขป ดังนี้

1) รูปแบบการขับเคลื่อนทางสังคมเชิงพื้นที่ โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning)

สถาบันรักลูก (2550) ได้ดำเนินโครงการครอบครัวเข้มแข็ง โดยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) มาใช้ขับเคลื่อนงาน ซึ่งประกอบด้วย ร่วมคิดวางแผน ร่วมทำ ร่วมประเมิน ร่วมรับผิดชอบต่อผล ร่วมแก้ไขปัญหาอย่างกัลยาณมิตร เน้นกระบวนการเรียนรู้ของทุกภาคส่วน ทุกกิจกรรมตอบเป้าหมายที่การเรียนรู้ การจัดการความรู้ต่อเนื่องบนฐานของการปฏิบัติ เน้นการทำงานเชิงพื้นที่ (Area Approach) คนในเป็นผู้สร้างการเปลี่ยนแปลง (Change Agents) คนนอกมีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนคนใน ให้มีโอกาส ให้เก่งขึ้น มีการจัดการที่ดีขึ้น เกิดประสิทธิภาพสูงขึ้น และระดมทุกทรัพยากรที่เป็นคุณในพื้นที่เพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่ครอบครัวและชุมชนต่อไป

2) รูปแบบการขับเคลื่อนสังคมเชิงประเด็นโดยเน้นประสบการณ์ปัญหาาร่วมกัน

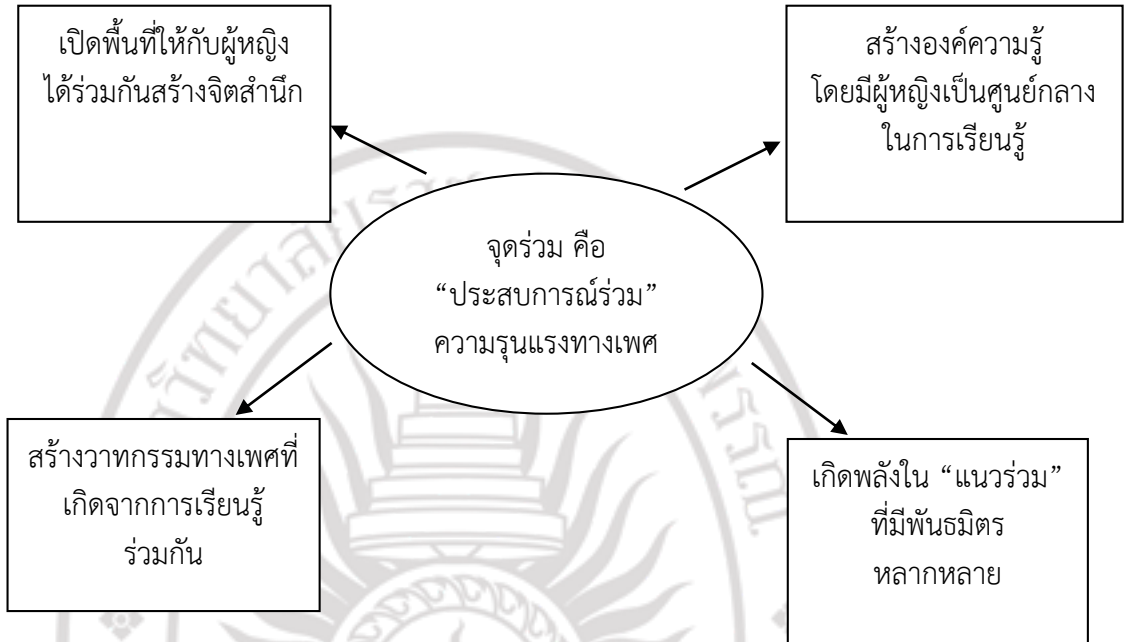
ปรีชญาภรณ์ จันทรรักษ์ (2551) ได้ทำการศึกษา เรื่อง กระบวนการขับเคลื่อนของสังคมต่อการแก้ไขประมวลกฎหมายอาญามาตรา 276 กับการสร้างวาทกรรมเรื่องสิทธิร่างกายของผู้หญิง สามารถสรุปกระบวนการขับเคลื่อน ได้ว่า กลุ่มองค์กรผู้หญิง ทำงานในลักษณะการเคลื่อนไหวของกลุ่ม โดยใช้ประเด็นหรือหัวข้อที่เป็น “จุดร่วมกัน” หรือ “หาแนวร่วม” ในการดำเนินกิจกรรมที่เป็นประสบการณ์ร่วมกัน ซึ่งกลไกของการขับเคลื่อนนี้ ผ่านกระบวนการขับเคลื่อนภาคประชาสังคม และกลไกภาครัฐ ส่งผลให้มีกระบวนการเคลื่อนไหวในหลายรูปแบบ อาทิ

2.1) การเปิดพื้นที่ให้กับผู้หญิงได้ร่วมกันสร้างจิตสำนึก หรือความตระหนัก โดยการขับเคลื่อนผ่านกลไกภาคประชาสังคม ขององค์กรผู้หญิงในการจัดกิจกรรม “เวทีสาธารณะ” เพื่อเปิดโอกาสให้กับผู้หญิงได้ร่วมกันสร้างจิตสำนึกในเรื่อง ความรุนแรงในครอบครัว โดยเฉพาะความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากอคติทางเพศ ที่ผ่านกระบวนการหล่อหลอมทางสังคมผ่านวัฒนธรรมผ่านกฎหมาย โดยที่สังคมหรือแม้แต่ผู้หญิงเองไม่อาจรับรู้ว่าเป็นความรุนแรง และการเปิดพื้นที่สำหรับเสียงของผู้หญิง เพื่อให้เกิดการตระหนักรู้และสร้างจิตสำนึกในปัญหาความรุนแรง เสียงและประสบการณ์ของผู้หญิงที่เกิดขึ้นในเวทีสาธารณะของกลุ่มองค์กรผู้หญิง ที่สัญจรไปทั่วประเทศ ที่ตระหนักรู้ว่าเป็น “ปัญหาร่วม” และต้องการให้เกิดการแก้ไขหรือแม้แต่เสียงของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งยอมรับและเห็นด้วยที่จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมาย ซึ่งกลไกทั้งหมดนั้นทำให้เสียงของผู้หญิงมีความหมาย และนำไปสู่กลไกในระดับสถาบัน

2.2) การสร้างความรู้ (Wisdom) ในการสร้างองค์ความรู้แบบสตรีนิยม (Feminism) เป็นการตั้งคำถามต่อสถานภาพของผู้หญิงที่เป็นภรรยาโดยการเรียนรู้จาก “การมองปัญหาร่วมกัน” ซึ่งกลุ่มองค์กรผู้หญิงได้ทำการศึกษา วิจัย ประเด็นปัญหาความรุนแรงทางเพศที่มีต่อผู้หญิง และ นำความรู้ดังกล่าวมาถ่ายทอดให้ผู้ร่วมเวทีสาธารณะ ผู้เข้าร่วมในเวทีนั้น ๆ ได้เห็นรูปแบบของ ความรุนแรงที่อยู่ในโครงสร้างวัฒนธรรม และกฎหมาย ผ่านการอธิบาย การอภิปราย การระดมความเห็นต่อประเด็นปัญหาในการสร้างองค์ความรู้ในประเด็นความรุนแรงต่อผู้หญิง ได้ เกิด การตระหนักร่วมกัน และเห็นความสำคัญต่อการแก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 276

2.3) การสร้างวาทกรรมทางเพศที่เกิดจากการเรียนรู้ร่วมกัน ในการขับเคลื่อนสังคม โดยใช้ความรู้ที่มีผู้หญิงและประสบการณ์ของผู้หญิง เป็นศูนย์กลางในการสร้างความรู้และเรียนรู้ร่วมกัน ในวาทกรรมทางเพศที่เรียนรู้ร่วมกัน อาทิ การข่มขืนในคู่สมรส ซึ่งสะท้อนภาพความสัมพันธ์ เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศนั้นเอง ในกระบวนการสร้างความรู้เรื่องเพศ กลุ่มองค์กรผู้หญิงได้รณรงค์สร้างความรู้ในเรื่องการข่มขืนที่สามีเป็นผู้กระทำ และกฎหมายไม่ได้คุ้มครองผู้หญิงที่เป็นภรรยา ในขณะเดียวกันกฎหมายกลับให้สิทธิสามีข่มขืนภรรยาได้โดยไม่ผิดกฎหมาย ดังนั้น การเรียนรู้และการสร้างวาทกรรมทางเพศ จึงนำไปสู่อำนาจในการตัดสินใจในการมีเพศสัมพันธ์ ของภรรยาและกระบวนการคุ้มครองแก่ผู้หญิง ในการแก้ไขกฎหมายอาญามาตรา 276 ด้วยการยกระดับความเสมอภาคทางกฎหมายให้เกิดความเท่าเทียม

2.4) เกิดพลังใน “แนวร่วม” ที่มีพันธมิตรหลากหลาย กระบวนการขับเคลื่อนของกลุ่มองค์กรผู้หญิง มีแนวความคิดการขับเคลื่อนแบบ “การเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่” โดยการรณรงค์ขับเคลื่อนสังคมเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แก้ไขกฎหมายอาญา ว่าด้วยความผิดทางเพศ ในมาตรา 276 เป็นการเคลื่อนไหวซึ่งเชื่อมโยงกับ “การเมือง” กลุ่มองค์กรผู้หญิงได้สร้างประเด็น “การเมืองเรื่องส่วนตัว” เพื่อให้สังคมตระหนักและรับรู้ โดยเริ่มจากเครือข่ายที่องค์กรสร้างขึ้น ในขณะเดียวกันก็ได้สร้างแนวร่วมในกลุ่มคนที่สนับสนุน ที่เป็นพันธมิตรหลากหลาย ทำให้เกิดพลังใน “แนวร่วม” และนำไปสู่การสร้างรูปแบบในการขับเคลื่อน หรือ “ยุทธศาสตร์” เพื่อขับเคลื่อน ดังปรากฏรายละเอียดในแผนภาพที่ 2.2

แผนภาพที่ 2.2 แสดงกระบวนการขับเคลื่อนของกลุ่มองค์กรผู้หญิง
ที่มา: ปรัชญาภรณ์ จันทรรักษ์, 2551: 117

3) รูปแบบการขับเคลื่อนทางสังคมโดยใช้วิธีการ AIC

หลักการงานที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ต้องอาศัยการเรียนรู้ร่วมกันแบบมีปฏิสัมพันธ์จากการกระทำ (Interactive Learning Through Action) อาศัยคนเป็นตัวละคร (Actors) ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเป็นลักษณะของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) การทำงานมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนา (New Development Paradigm) กระบวนความคิด การปฏิบัติที่ทุกฝ่ายเข้ามาเรียนรู้ร่วมกัน และไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน เป็นกระบวนทัศน์ที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย องค์กรประชาชน ภาครัฐ ภาคธุรกิจ องค์กรเอกชน และนักวิชาการเข้ามาให้ความร่วมมือในกระบวนการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างพลัง แต่แต่ละฝ่ายให้แข็งแกร่ง

ทั้งนี้ หัวใจสำคัญของการพัฒนาที่ทำให้ประสบความสำเร็จอยู่ที่การสร้างการเกิดเป็นชุมชน (Community Building) โดยการคิดและเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีปฏิสัมพันธ์ จากการปฏิบัติอย่างจริงจัง ซึ่งทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันปฏิบัติบนรากฐานของความรัก และความเมตตา โดยไม่เป็นปรปักษ์ต่อกัน โดยใช้วิธีการ AIC ที่นำคนที่จะทำงานด้วยกันเข้าประชุมเพื่อปฏิบัติการและดำเนินการ 3 ชั้น คือ

ขั้นที่ 1 A: Appreciation คือ การทำให้ทุกคนยอมรับและชื่นชมผู้อื่น โดยไม่รู้สึกรือแสดงการต่อต้านหรือวิพากษ์วิจารณ์ กระบวนการขั้นนี้ ทุกคนมีโอกาสแสดงออกอย่างทัดเทียมกัน จนเกิดเป็นพลังร่วมระหว่างกันและกัน กระบวนการนี้ได้ใช้และก่อให้เกิดจินตนาการ (Imagination) ช่วยให้เกิดวิสัยทัศน์ (Vision) จนเกิดเป็นอุดมการณ์ร่วม (Shared Ideal) อันเป็นสิ่งที่ปรารถนาสูงสุดร่วมกัน

ขั้นที่ 2 I: Influence คือ การใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของแต่ละคนมาช่วยกันกำหนดวิธีการหรือยุทธศาสตร์ (Strategy) ที่จะทำให้บรรลุวิสัยทัศน์ร่วม หรืออุดมการณ์ร่วมกัน

ขั้นที่ 3 C: Control คือ การนำวิธีการที่สำคัญมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติการ (Action Plan) อย่างละเอียด ซึ่งรายละเอียดต่างๆ ที่กลุ่มเห็น สมาชิกภายในกลุ่มจะเลือกที่จะรับผิดชอบขั้นตอนใด เป็นการกำหนด ข้อผูกพัน (Commitment) ให้ตนเองเพื่อควบคุม (Control) ให้เกิดการกระทำที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายหรืออุดมการณ์ร่วมกัน

4) รูปแบบการขับเคลื่อนทางสังคมตามแนวคิดสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา

ประเวศ วะสี (อ้างถึงใน จีวรวรรณ ภักดีบุตรี, 2546: 17-20) ได้ให้หลักการ “สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา” เป็นการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ยากจะต้องดำเนินการ 3 เรื่องไปพร้อม ๆ กัน คือ การสร้างความรู้ การนำความรู้ไปเคลื่อนไหวสังคม และเชื่อมโยงความรู้และการเคลื่อนไหวสังคมกับการดำเนินการทางการเมือง เพื่อเคลื่อนไหวในเชิงระบบ เชิงกติกาสังคม (กฎหมาย) หรือเชิงโครงสร้าง ในสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขานั้น มุมบนสุด ซึ่งสำคัญที่สุดและเป็นพลังหลักแต่ดำเนินการยากที่สุด คือ การสร้างความรู้ สังคมไทยจะต้องพัฒนาความสามารถในการสร้างนวัตกรรมจากความรู้ เพื่อเป็นพลังในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงในระดับกระบวนทรรศน์ (Paradigm Shift หรือ Mindset Change) ของทั้งสังคม สังคมไทยจึงจะอยู่รอดได้จากสภาพบีบคั้นรอบด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สภาพบีบคั้นจากกระแสโลกาภิวัตน์ “สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา” ประกอบด้วย

4.1) การสร้างความรู้จริง ๆ ในเรื่องนั้น ๆ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ทางปัญญา ต้องมีการวิจัย สร้างความรู้ในลักษณะที่จะนำไปแก้ไขปัญหาได้ เหลี่ยมทางปัญญา ความรู้ (Wisdom) ได้แก่ ความรู้จริงในเรื่องที่จะแก้ไข ถือเป็นเหลี่ยมเบื้องแรกที่สำคัญที่สุด

4.2) การเคลื่อนไหวทางสังคม หรือ พลังสังคม พลังแผ่นดิน เป็นพลังอำนาจเกิดจาก การรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำของคนไทยในทุกพื้นที่ในทุกองค์กรทำเป็นประชาสังคม โดยจะมีพลัง 3 ประการมาผนวก คือ (1) พลังธรรมชาติ หรือพลังทางจิตวิญญาณ (2) พลังแห่งการเรียนรู้ (3) พลังแห่งการจัดการ จะเกิดเป็นพลังแผ่นดิน สังคมไทยจะเข้มแข็ง และแก้ไขทุกชนิด สังคมต้องเคลื่อนด้วยความรู้จึงจะมีพลังนำไปสู่การแก้ไขปัญหายาก ๆ ได้แก่ การมีส่วนร่วม การร่วมแรงร่วมใจในการเปลี่ยนแปลงแก้ไขปัญหาแบบล่างสู่บน (Bottom Up)

4.3) การเชื่อมโยงกับการเมือง การเมืองถึงจะมีอำนาจ ก็แก้ปัญหายาก ๆ ไม่ได้ ถ้าไม่ได้เชื่อมโยงกับ 2 องค์ประกอบแรก แต่ทางการเมืองก็เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของโครงสร้างที่ขาดไม่ได้ (เหลี่ยมทางการเมือง หรืออำนาจรัฐ เจตจำนงทางการเมือง ได้แก่ การตัดสินใจทางการเมือง การตัดสินใจในเชิงนโยบายในการแก้ไขปัญหานั้น ๆ)

เหลี่ยมทั้งสามนี้จะเอื้อและเสริมซึ่งกันและกันก่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาคือเป็นจริงเนื่องจากปัญหา บางปัญหาในสังคมไทย แม้จะมีการศึกษาอย่างลึกซึ้งจนกระจ่าง แต่หากมีการรับรู้เฉพาะในกลุ่มคนจำนวนไม่มาก ก็ย่อมจะไม่เกิดแรงเคลื่อนไหวทางสังคม หรือการตัดสินใจเชิงนโยบายจากทางการเมืองที่จะทำให้เกิดการแก้ไขปัญหาคือ องค์ความรู้เหล่านี้จะไม่ถูกนำมาใช้อย่างแท้จริง การแก้ไขปัญหาคือไม่เกิดขึ้น

5) รูปแบบการขับเคลื่อนทางสังคมตามแนวคิดของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (2550) ได้ใช้แนวทางการดำเนินงานของ สวัสดิการชุมชน ซึ่งกำหนดไว้ตามรูปแบบ ดังนี้

5.1) จุดประกายความคิด-ทำความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมาย เริ่มจากการพูดคุยปรึกษาหารือ จากนั้นก็จัดเวทีพูดคุย เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้าน

5.2) ค้นหาศักยภาพและทุนในท้องถิ่น เป็นการรวบรวมข้อมูลของชุมชน จากนั้นจึงสังเคราะห์ให้เป็นหมวดหมู่ แล้วจัดเวทีประชาคมเพื่อชี้แจงให้ชาวบ้านรับทราบ และเพื่อนำไปสู่การจัดตั้งสวัสดิการชุมชนต่อไป

5.3) ขยายแกนนำให้ครอบคลุมพื้นที่ปฏิบัติการ

5.4) ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานในท้องถิ่น เช่น อบต. เทศบาล เพื่อเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนากองทุนสวัสดิการชุมชน

5.5) การจัดตั้งสวัสดิการชุมชน โดยต้องทำการจัดระเบียบกองทุน การเปิดรับสมัครสมาชิก ระดมเงินทุน และการทำระบบข้อมูลของกองทุน

5.6) การบริหารกองทุน โดยจัดให้มีคณะกรรมการบริหารกองทุน โดยคัดเลือกจากตัวแทนที่มีความหลากหลาย โดยการทำงานต้องประสานกับผู้นำชุมชน เพื่อให้ดูแลสมาชิกได้ทั่วถึง

5.7) การติดตามประเมินผล ซึ่งต้องมีการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการตรวจสอบที่เป็นกลางและเป็นธรรม

5.8) การขยายผล ซึ่งสามารถทำได้หลายรูปแบบ ได้แก่ การขยายสมาชิก การขยายแกนนำ การขยายแหล่งทุน ขยายประเภทและผลประโยชน์ของสมาชิก เป็นต้น

5.2 เงื่อนไขความสำเร็จ

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (อ้างถึงใน จิรวรรณ ภักดีบุตร, 2546) ได้กล่าวถึง กระบวนการขับเคลื่อนที่มีบทบาทสำคัญต่องานพัฒนา ว่า วิธีการที่จะได้มาซึ่ง “สภาพที่ปรารถนา” น่าจะมาจากหลักการ 3 ข้อ ได้แก่ การพึ่งตนเอง การรวมพลัง และการศึกษาคิดค้น โดยการเลือกเป้าหมายวิธีการในการพัฒนาแต่ละแห่งเป็นเรื่องของชุมชน ซึ่งต้องตัดสินใจเอง สิ่งที่จะเกิดขึ้นอยู่กับการกระทำของชุมชนนั้นๆ และอนาคตของชุมชนนั้นๆ จะอยู่ในมือของชุมชนนั่นเอง ถือเป็นหลักการทางประชาคมหรือประชาสังคม

สุพรรณิ ไชยอำพร (2550) ได้ทำการศึกษาเรื่องรูปแบบแหล่งเรียนรู้ด้านคุณธรรม เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งได้ใช้แนวทางในการเสริมสร้างคุณธรรมตามวิถีของคนในชุมชนบ้านทรงธรรม ซึ่งเปรียบเทียบกับขั้นตอนการทำงานของ “หนังสือดี” ซึ่งเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำมาหากินของคนในชุมชน ประกอบไปด้วย 3 ส่วน ดังนี้

1) องค์ประกอบและเงื่อนไขสำคัญ เป็นการจัดเตรียมองค์ประกอบที่สำคัญในการปลูกฝัง และเสริมสร้างคุณธรรม ประกอบด้วย พลังของกลุ่มคน (เปรียบเป็นด้ามไม้) ได้แก่ ผู้นำทางความคิด แกนนำตามเขต / คุ่ม ฯลฯ ซึ่งมีความสำคัญมากที่สุด เพราะเป็นหลักในการพยุ่งและค้ำจุนชุมชนและมีหน้าที่ในการกำหนดทิศทาง หรือเป้าหมายการพัฒนาของคนในชุมชน ซึ่งต้องอาศัยคนที่มีความเสียสละ ส่วนผู้นำการขับเคลื่อน (เปรียบเป็นง่ามไม้) ซึ่งหมายถึงเครือข่ายภาคประชาชน และเป็นพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนางานในชุมชน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนทุก

ภาคส่วน การสร้างแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลง (เปรียบเป็นก้านไม้ทั้งสองข้าง) ทำหน้าที่พยุง เป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการขับเคลื่อน เสริมสร้างคุณธรรม (ผ่านกระบวนการเรียนรู้) ซึ่งปลายด้านหนึ่งผูกด้วยจิตสำนึกต่อส่วนรวม และปลายอีกด้านผูกด้วยการสร้างแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลง ส่วนกระบวนการเรียนรู้ (เปรียบเป็นยางยืดหรือหนังสะตึก) สามารถยืดหยุ่นกระบวนการเรียนรู้ได้ตามสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของชุมชน และสุดท้าย แนวทางในการพัฒนา ในที่นี้หมายถึง คุณธรรม (เปรียบเป็นแผ่นหนังเพื่อรองรับกระสุน) เพื่อส่งให้ไปถึงเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้

2) กระบวนการเรียนรู้ในการปลูกฝัง เสริมสร้างคุณธรรม สามารถเปรียบเทียบได้กับขั้นตอนการทำของยางยืดหรือหนังสะตึก อันประกอบด้วยขั้นตอน การสร้างความตระหนัก หรือการค้นหาตนเองให้รู้จักตนเอง การสร้างให้เกิดความตระหนักในปัญหา และความตระหนักในการเปลี่ยนแปลงปัญหา ด้วยการปรึกษาหารืออย่างมีส่วนร่วม เพื่อทบทวนประสบการณ์ความคิดของชุมชน ส่วนการมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ เปรียบได้กับการดึงหนังสะตึกให้แรงขึ้น ก็จะไปได้ไกล ส่งผลให้สามารถขยายวงได้อย่างรวดเร็วมากขึ้น และการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมร่วมกัน เปรียบได้กับการจับแผ่นหนังอย่างมั่นคง เพื่อรองรับลูกกระสุน การยึดโยงประชาชนด้วยสำนึกการมีส่วนร่วมหรือความผูกพันต่อท้องถิ่นตนเอง อีกทั้งเป็นการเสริมสร้างพลังโดยการอาศัยการพัฒนาคนด้วยกระบวนการเรียนรู้ควบคู่คุณธรรม

3) การพัฒนารูปแบบแหล่งเรียนรู้ด้านคุณธรรม โดยดำเนินการให้เป็นลักษณะ การจัดการการเรียนรู้แบบบูรณาการ ไม่แยกส่วนกันระหว่างวิธีการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ โดยอยู่บนพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชน

6.แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้ผู้เดินทางมาเยือนได้พัฒนาศักยภาพการสร้างสรรค์ของตน โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์จริงที่เป็นไปตามลักษณะเฉพาะของพื้นที่เป้าหมาย ที่ได้ท่องเที่ยว (Richards and Raymond, 2000) โดยมุ่งเน้นการเรียนรู้ในเรื่องศิลปะ วัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของสถานที่ ผ่านประสบการณ์ตรง และการมีส่วนร่วมกับผู้คนเจ้าของวัฒนธรรม (UNESCO (2006) นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น วิธีการอยู่อาศัย การประกอบอาชีพ อาหารการกิน ศิลปะหัตถกรรม และอื่นๆ ที่สะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชุมชน และผู้คนเจ้าของพื้นที่ (Urry, 1990) ซึ่งนักท่องเที่ยวจะมีปฏิสัมพันธ์กับคนในพื้นที่ผ่านการพูดคุยสนทนาและผ่านกิจกรรมทดลองปฏิบัติต่าง ๆ เช่น การทดลองทำอาหาร การทดลองทำศิลปะหัตถกรรมดังเช่นคนในพื้นที่นั้น ๆ ตลอดจนการทดลองใช้ชีวิตตามแบบอย่างผู้คนในชุมชน เพื่อให้เข้าใจถึงวัฒนธรรมอันมีเอกลักษณ์ของผู้คนและสถานที่นั้น ๆ ผ่านประสบการณ์ตรงจากการเข้าไปมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ด้านศิลปะ มรดกทางวัฒนธรรมหรือคุณลักษณะเฉพาะของพื้นที่ (Wurzburger, 2009) นอกจากการมอบกิจกรรมด้านการสร้างสรรค์ให้กับผู้มาเยือนแล้วที่พักก็ต้องมีคุณภาพดีด้วย (Catriona Campbell, 2012)

ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จึงมีลักษณะเฉพาะประกอบด้วย 6 ประการ ได้แก่ (Richards, 2010)

1) เพิ่มทักษะให้กับนักท่องเที่ยว ซึ่งการพัฒนาทักษะของนักท่องเที่ยวสามารถเกิดขึ้นได้จากการที่นักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น กิจกรรมการทอผ้าไทยพวน โดยสามารถสร้างทักษะด้านการทอผ้าที่เป็นศิลปะพื้นบ้านให้กับนักท่องเที่ยว หรือในกิจกรรมการท่องเที่ยวด้านการปรุงอาหารพื้นบ้าน เป็นต้น นักท่องเที่ยวจะได้ทักษะเพิ่มเติมจากการมีส่วนร่วมในการร่วมลงมือทำในกิจกรรมดังกล่าว

2) สินค้าหลักคือ “ทักษะและประสบการณ์ด้านวัฒนธรรมที่เกิดจากการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยว” ประสบการณ์จะกลายเป็นสินค้า โดยที่ไม่เปิดเผยทรัพยากรจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อมาเป็นสินค้าให้แก่นักท่องเที่ยวต่อไป

3) เป็นการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนจากการขายทรัพยากรการท่องเที่ยวที่จับต้องได้ สู่วัฒนธรรมการท่องเที่ยวที่จับต้องไม่ได้ แต่คงไว้ซึ่งประสบการณ์และทักษะ สิ่งเหล่านี้จะกลายเป็นสินค้าทดแทนที่ทรงคุณค่าแก่นักท่องเที่ยว

4) เป็นการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนจากสินค้าที่เป็นวัฒนธรรมระดับสูง ไปสู่สินค้าที่เป็นวัฒนธรรมประจำวัน โดยที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงได้ง่าย ชุมชนสามารถใช้วิถีชุมชนที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันนำเสนอเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยวได้ ส่งผลให้วัฒนธรรมชุมชนมีความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

5) เป็นการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมการท่องเที่ยว ร่วมกับชุมชนท้องถิ่น โดยที่นักท่องเที่ยวจะมีส่วนร่วมในกิจกรรม ซึ่งเป็นวิถีประจำวันหรือวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสามารถแบ่งปันและสร้างประสบการณ์ใหม่ ๆ ให้แก่ทั้งชุมชน และตัวนักท่องเที่ยวเอง

6) เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องมีความโดดเด่น แตกต่างกัน ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อสร้างเอกลักษณ์ให้กับแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่ ย่อมมีความแตกต่าง แต่ละชุมชนมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่สามารถดึงมาเป็นเอกลักษณ์ และพัฒนาเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยว และนำเสนอให้แก่นักท่องเที่ยว และเกิดประโยชน์จากการท่องเที่ยวได้ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งของวัฒนธรรม

นอกจากนี้ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (2555) ยังแบ่งประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ไว้ดังนี้

1) ประเภทมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) เป็นกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อันเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ สภาพสังคม แบ่งเป็นกลุ่มย่อย คือ

1.1) กลุ่มแสดงออกทางวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม (Traditional Cultural Expression) เช่น ศิลปะงานฝีมือ เทศกาล งานประเพณีต่าง ๆ

1.2) กลุ่มที่ตั้งทางวัฒนธรรม (Cultural sites) เช่น โบราณสถาน พิพิธภัณฑสถาน เป็นต้น

2) ประเภทศิลปะ (Arts) เป็นกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนพื้นฐานของศิลปวัฒนธรรม แบ่งเป็น 2 กลุ่มย่อยคือ

2.1) งานศิลปะ (Visual arts) เช่น การวาดภาพ รูปปั้น และวัตถุโบราณ เป็นต้น

2.2) ศิลปะการแสดง (Performing arts) เช่น การแสดงดนตรีพื้นบ้าน การแสดงนาฏศิลป์ การแสดงละคร เป็นต้น

3) ประเภทวิถีชีวิต (Lifestyles) เป็นกลุ่มท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต การดำรงชีวิต หรือวิถีการทำมาหากินของคนในชุมชนท้องถิ่น หรือชาวพื้นเมือง แบ่งเป็น 2 กลุ่ม

3.1) วิถีชีวิตของสังคมเมือง เช่น ย่านการค้าโบราณ ย่านสำเพ็ง ย่านเยาวราช ย่านบางลำพู ย่านเมืองเก่าน่าน ย่านเมืองเก่าแปดริ้ว ย่านถนนนางงาม จังหวัดสงขลา เป็นต้น

3.2) วิถีชีวิตสังคมชนบท เช่น หมู่บ้านข้างตากกลาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดสุรินทร์ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก การเลี้ยงนกเขา อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา การทำนา การทอผ้า การทำเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น

4) ประเภทสื่อ (Media) เป็นกลุ่มท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการสื่อสารกับกลุ่มคนกลุ่มใหญ่ หรือสื่อสารกับนักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย แบ่งเป็น 2 กลุ่มย่อยคือ

4.1) งานสื่อสิ่งพิมพ์ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Publishing and Printed Media) เช่น คู่มือท่องเที่ยว นิตยสารการท่องเที่ยว หรือสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ที่มีส่วนสร้างความน่าสนใจเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว หรือแหล่งท่องเที่ยวให้มีความน่าสนใจ และสามารถสื่อในสิ่งที่มีคุณค่าให้เกิดความน่าสนใจ

4.2) งานโสตทัศน (Audiovisual) สื่อโฆษณาทางโทรทัศน์ วิทยุ หรืออื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจการเป็นมาของต้นแบบ (Originality) ความเป็นของแท้ดั้งเดิม (Authenticity) ของแหล่งท่องเที่ยวหรือสถานที่นั้น ๆ เป็นต้น

5) ประเภทการตอบสนองความต้องการของลูกค้า (Functional creation) เป็นกลุ่มท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นสินค้าและบริการ เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีความต้องการแตกต่างกัน แบ่งเป็น 3 กลุ่ม

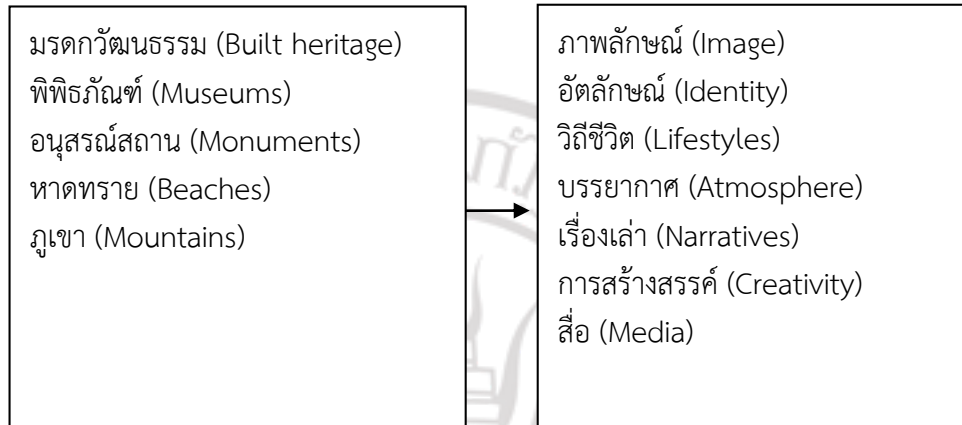
5.1) กลุ่มการออกแบบ (Design) เช่น การออกแบบห้องพักในโรงแรม รีสอร์ท การออกแบบสินค้าของที่ระลึก ให้มีอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่น หรือแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ

5.2) กลุ่มสื่อสมัยใหม่ (New media) เช่น ระบบดิจิทัล ซอฟต์แวร์ เกมส์ต่าง ๆ

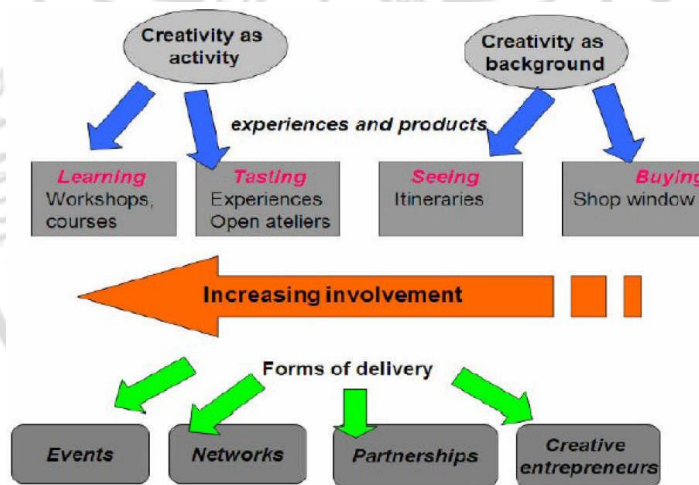
5.3) กลุ่มบริการทางความคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism Services) เช่น การบริการทางสถาปัตยกรรม โฆษณา นันทนาการ และบริการแนวคิดเชิงสร้างสรรค์อื่น ๆ

จากการศึกษาข้างต้น จะเห็นว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่เกิดจากพฤติกรรมนักท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ที่มีการปรับเปลี่ยนไปจากการท่องเที่ยวแบบเดิมจากการท่องเที่ยวมวลชน ที่ใช้เวลาเดินทางไปกับการเข้าชมและถ่ายภาพตามสถานที่ที่น่าสนใจ และมีความสำคัญในทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นหาดทราย มรดกทางวัฒนธรรม พิพิธภัณฑ์ อนุสรณ์สถาน แต่นักท่องเที่ยวรุ่นใหม่มีความปรารถนาที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในทางวัฒนธรรมของพื้นที่ที่ตนเองไปเที่ยว หรือในอัตลักษณ์ของพื้นที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ ในภาพรวมการท่องเที่ยวสร้างสรรค์จึงเป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวมีความสนใจเปลี่ยนไปจากเดิมคือ จากวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Resources) ไปสู่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่เป็น

นามธรรม ไม่สามารถจับต้องได้ (Intangible Cultural Resources) (Greg Richards, 2010)
 ดังภาพที่ 2.3 และ 2.4

ภาพที่ 2.3 แสดงการเลื่อนไหลของวัฒนธรรมการท่องเที่ยวจากแบบเดิมสู่แบบใหม่
 ที่มา : ดัดแปลงจาก Richards, Greg. (2010)

ภาพที่ 2.4 แสดงรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
 ที่มา : Greg Richards, (2010)

จากภาพประกอบข้างต้น จะเห็นว่า การเคลื่อนจากวัฒนธรรมที่จับต้องได้ไปสู่ทรัพยากร วัฒนธรรมนามธรรม เกิดจากความสนใจของนักท่องเที่ยว ที่เคยสนใจการเยี่ยมชมสิ่งก่อสร้างมรดก วัฒนธรรม พิพิธภัณฑ์ อนุสรณ์สถาน หาดทรายหรือภูเขา ก็หันไปให้ความสนใจกับภาพลักษณ์ อัตลักษณ์ วิถีชีวิต บรรยากาศ เรื่องเล่า การสร้างสรรค์และสื่อ ความสนใจเดิมที่ให้คุณค่ากับ วัฒนธรรมชนชั้นสูง (High Culture) เช่น ปราสาท ราชวัง หอศิลป์ พิพิธภัณฑ์ นักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ หันมาให้ความสนใจกับวิถีชีวิตสามัญ (Everyday Culture) เพิ่มมากขึ้น เช่น ร้านอาหารพื้นถิ่น ตลาด บ้านเรือน วิถีชีวิตชุมชนที่จะทำให้ให้นักท่องเที่ยวได้พบและมีส่วนร่วมใน “ชีวิตจริง” ของผู้คน

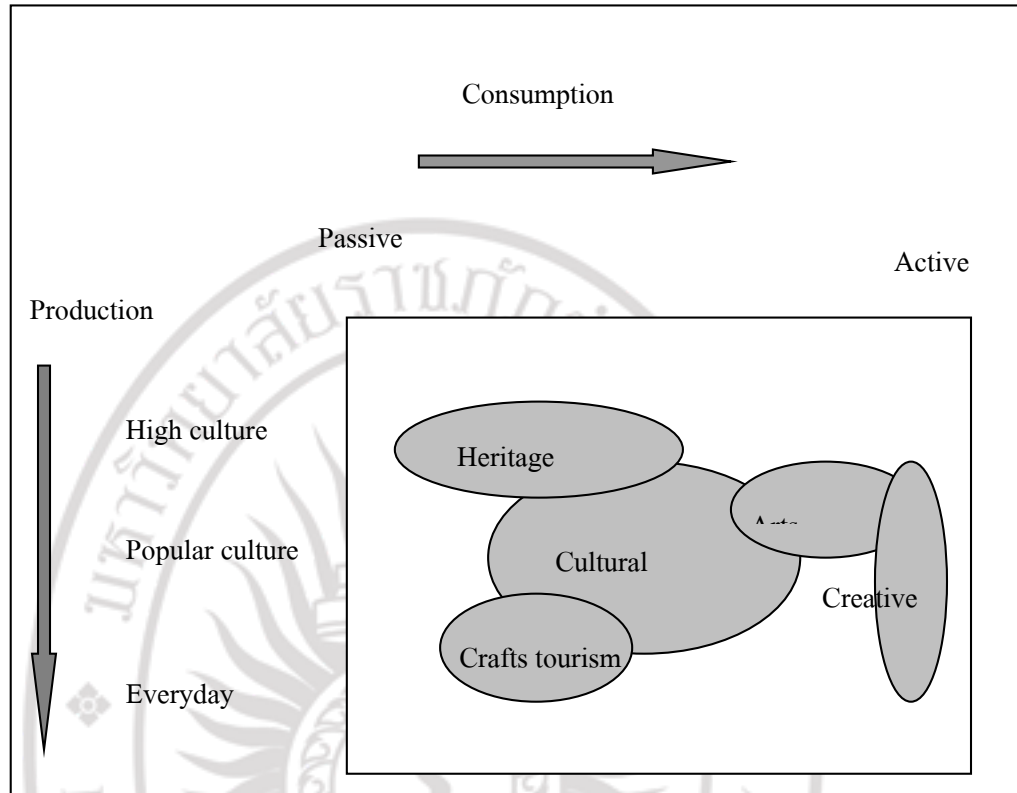
จากเดิมที่เคยเป็นแต่ผู้ชม นักท่องเที่ยวเรียกร้องที่จะมีกิจกรรมในสถานที่ที่ตนเองท่องเที่ยว ในระยะเวลายาวนานขึ้น

ตัวอย่าง เช่น การท่องเที่ยวประเทศญี่ปุ่น ถึงแม้ว่าจะมีราคาสูงเมื่อเทียบกับตลาด การท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียด้วยกัน แต่นักท่องเที่ยวจำนวนมากหลงเสน่ห์ในสภาพบ้านเมือง ศิลปะ วัฒนธรรม อาหาร ตลอดจนขนบธรรมเนียมต่างๆ ใครได้ไปเยือนญี่ปุ่นควรต้องได้ลองชิม อาหารพื้นเมือง ได้ลงแช่ในบ่อน้ำร้อน ได้ชื่นชมวิถีชีวิตของคนญี่ปุ่นซึ่งมีเอกลักษณ์สูง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้แสดงให้เห็นได้อย่างเด่นชัดถึงการให้ความสำคัญของการมีประสบการณ์ร่วมในวัฒนธรรม ของสถานที่ที่ได้ไปเยือนและแสดงออกถึงความสนใจต่อเอกลักษณ์เฉพาะของสถานที่และชุมชน ที่ในบางครั้งจับต้องไม่ได้ มากกว่าจะสนใจแต่เพียงรูปปั้น อนุสาวรีย์ พิพิธภัณฑสถานที่เป็นรูปธรรมเท่านั้น (ภัทรพงศ์ อินทรกำเนิด และคณะ, 2553)

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ทำให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสทำความรู้จักกับตัวเอง มากขึ้น จากได้เห็นสิ่งแปลกใหม่รอบตัว แต่การท่องเที่ยวแบบรีบเร่งก็ทำให้นักท่องเที่ยวไม่มีเวลา มากพอในการซึมซับ หรือเรียนรู้ประเพณี วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของสถานที่ที่ได้ไปเยือน การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นั้นไม่จำเป็นต้องมีกิจกรรมที่หวือหวา หลายครั้ง พบว่า กิจกรรม ธรรมดา ๆ เช่น การพินิจวิถีชีวิตประจำวันของชุมชนที่ไปเยือน วิธีการเข้าคิวขึ้นรถ การซื้ออาหาร การยืนคุยกันของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ก็ทำให้เราเกิดการเรียนรู้ได้ และนักท่องเที่ยวในฐานะที่เป็น ผู้ท่องเที่ยวแบบสร้างสรรค์ ยังสามารถเข้าไปช่วยสร้างประสบการณ์ที่ดี ๆ กับผู้คนในท้องถิ่น และมีโอกาสที่จะทดแทนสิ่งดี ๆ ให้กับถิ่นที่ไปเยือนได้ ดังตัวอย่างรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ที่เกิดขึ้นแล้ว และได้รับนิยมเพิ่มมากขึ้นจากนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน

ดังนั้น รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จึงเป็นรูปแบบที่เน้นการท่องเที่ยวที่เปิด โอกาสให้นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน ได้พัฒนา หรือได้ใช้ศักยภาพ หรือความสามารถด้านแนวคิด สร้างสรรค์ของนักท่องเที่ยวเอง ในการเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างมุ่งมั่นตั้งใจในวิถีทางและประสบการณ์ เรียนรู้ โดยนักท่องเที่ยวจะเที่ยวแบบเน้นการเรียนรู้ในเรื่องศิลปะ วัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของ สถานที่ ผ่านประสบการณ์ตรง และการมีส่วนร่วมกับผู้คนเจ้าของวัฒนธรรมที่เป็นสิ่งที่ทำกันอยู่เป็นประจำ ดังภาพที่ 2.5

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ภาพที่ 2.5 แสดงการเปลี่ยนการท่องเที่ยววัฒนธรรมสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
ที่มา : ดัดแปลงจาก Richards, Greg. (2010)

จากภาพประกอบ Greg Richard. (2010) ได้เปรียบเทียบลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์กับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ในปี พ.ศ. 2552 โดยอ้างอิงมิติของภาคผู้ผลิตและผู้บริโภค กล่าวคือ

1) ผู้ผลิต มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงเทรนด์ในการท่องเที่ยวจากการนำเสนอวัฒนธรรมชั้นสูง เช่น พิพิธภัณฑ์ อาคารแสดงผลงานศิลป์ รูปปั้น อนุสาวรีย์และอื่น ๆ ที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ต้องเข้าชม มาสู่สถานที่ท่องเที่ยวแบบหายากและยังไม่ค่อยมีให้ผู้ใดได้ชื่นชม (Unseen Destinations) เช่น ร้านอาหารท้องถิ่น ตลาดขายของสดประจำพื้นที่ และสถานที่ที่ผู้คนในท้องถิ่นใช้ในชีวิตประจำวันของคนในพื้นที่มากขึ้น

2) ผู้ไปเยือนหรือนักท่องเที่ยว เริ่มมีความอยากที่จะเข้าไปสัมผัสกับวัฒนธรรมท้องถิ่นให้มีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสถานที่ที่ตนได้ไปเยี่ยมชม (Active Consumption) มากกว่าที่จะเป็นเพียงนักท่องเที่ยวที่มาเยือน หรือเป็นเพียงผู้สังเกตการณ์ และไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์กับคนในพื้นที่ (Passive Consumption)

จากการเปรียบเทียบนี้ทำให้เห็นภาพชัดเจนขึ้น ทำให้มองเห็นถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ จากการท่องเที่ยวในแบบเดิมเริ่มเปลี่ยนแปลงไปสู่การท่องเที่ยวมวลชน (Mass Tourism) ผู้ผลิตจำเป็นต้องมีความคิดสร้างสรรค์ในการนำเสนอ สถานที่ท่องเที่ยวทางเลือก

ใหม่ ต้องมีความคิดสร้างสรรค์ในการใช้ทรัพยากรหรือต้นทุนทางสังคมวัฒนธรรมเพื่อทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์แบบสร้างสรรค์ได้

ที่เห็นได้ชัดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เมื่อ Crispin Raymond (2003) ยังได้ใช้แนวความคิดดังกล่าวในการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ประเทศนิวซีแลนด์ โดยได้ให้นักท่องเที่ยวเข้าไปมีส่วนร่วมในวัฒนธรรมของประเทศหรือชุมชนที่เข้าไปเยี่ยมชม ได้อ่านและลงมือทำการปั้นเซรามิคด้วยตนเอง รวมทั้งได้ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานท่องเที่ยวประจำภาค (Regional Tourist Office) และเครือข่ายการตลาดทางศิลปะเนลสัน เบย์ (NBAM-Nelson Bays Art Marketing Network) ในการจัดให้มีเครือข่ายของศิลปินพื้นบ้าน เพื่อนำไปสู่การจัดอบรม (Workshop) เกี่ยวกับงานศิลปะที่ตกกรรมให้กับนักท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ประสบการณ์ที่แตกต่างหลากหลาย ตั้งแต่การสานเส้นใยแบบพื้นเมือง (Harakeke-Flax Weaving) การแกะสลักไม้ / กระจก หรืองานโลหะ เซรามิค การปลูกพืชพื้นถิ่นหรือการปรุงอาหารทะเล แบบชาวเมารี การจัดการอบรมนั้นมีหลายรูปแบบนับตั้งแต่การใช้เวลา 2 ชั่วโมง ถึง 4 วัน และมีนักท่องเที่ยวเข้าร่วมเป็นกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มละ 12 คน และในประเทศกรีซ ยังได้มีการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว นำเสนอให้นักท่องเที่ยวสามารถที่จะแบ่งปันประสบการณ์ในกิจกรรมสร้างสรรค์ร่วมกับผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน Atelier de la salamander กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส โดยการจัดเป็นกลุ่มเพื่อร่วมเดินทางมายังประเทศไทยในกรุงเทพมหานคร และจังหวัดกระบี่ เพื่อเรียนวาดภาพวิถีชีวิตชุมชนริมคลองในพื้นที่ ซึ่งเป็นที่ทัศน “ของแท้” (Vraiment Authentique) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) จึงเป็นทิศทางใหม่ของการท่องเที่ยวของโลกปัจจุบันที่มีจุดหมายเพื่อการสนทนาแลกเปลี่ยน เรียนรู้ระหว่างวัฒนธรรม และเชื่อว่าจะช่วยให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือของการทำความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าของความหลากหลายในวัฒนธรรม ซึ่งนอกจากจะเป็นการเสริมแรงให้การตระหนักรู้ในคุณค่าของชุมชนของตนเองแล้ว ขณะเดียวกันก็เป็นการส่งเสริมพัฒนาศักยภาพของการสร้างสรรค์ให้กับนักท่องเที่ยวเอง เพื่อที่จะนำประสบการณ์ที่ได้จากการเดินทางท่องเที่ยวไปใช้ในวิถีชีวิตของตนเองอีกด้วย รวมถึงชนเผ่าต่าง ๆ ได้มีกระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ขึ้นบ้าง อาทิเช่น (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2555)

ชนเผ่าโชสโชนฝั่งตะวันออก (Eastern Shoshone) ในรัฐไวโอมิง ต้องพบกับปัญหาจากการที่นักท่องเที่ยวต้องการจะเข้าถึงชุมชนและค่านิยมของชุมชน แต่ชุมชนต้องการคงความเป็นเนื้อแท้และบุรณภาพของตนเองเอาไว้ การสร้างพิพิธภัณฑ์หรือโครงการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับมรดกและประเพณีอาจมอบคำตอบที่นักท่องเที่ยวต้องการโดยไม่ต้องเปลี่ยนแปลงตัวตนของชุมชน

หมู่บ้านอัสวาน นูเบียในอียิปต์ให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาด้วยเรือด้วยมิตรจิตในแบบของชาวนูเบีย โดยนักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสกับบรรยากาศแบบสวนที่ตั้งอยู่ในทะเลทราย ซ็อฐุ ชมวิถีชีวิตของผู้หญิงชาวนูเบีย และเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของชุมชน โดยจะมีการวางกล่องรับบริจาค เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถบริจาคเงินสนับสนุนความเป็นอยู่ของชุมชนโดยไม่ทำให้จิตวิญญาณในการต้อนรับแขกของเจ้าบ้านชาวนูเบียต้องสูญหายไป

ในรัฐนอร์ทแคโรไลนา ได้มีการบริหารการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ใช้ระบบเส้นทางซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงศิลปินในท้องถิ่นได้ตลอดทั้งปี ซึ่งส่งผลให้ศิลปินเหล่านั้นมีรายได้

เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 23 โดยค่าใช้จ่ายในการทำการตลาดของเส้นทางนั้นจะมาจากเงินขององค์กรไม่แสวงหาผลกำไร กองทุนมูลนิธิและงบประมาณของรัฐ

ชนเผ่าโฮปี (Hopi) ในรัฐอริโซนา นั้นถือว่าค่อนข้างจะเลือกนักท่องเที่ยวที่จะต้อนรับ โดยหมู่บ้านของชนเผ่าตั้งอยู่ข้างเส้นทางชมทิวทัศน์ของรัฐ และมีอุทยานของรัฐอยู่ในพื้นที่อีกด้วย โดยชนเผ่าจะมีบริการพานักท่องเที่ยวเดินชมทิวทัศน์ เล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ ลองชิมอาหารท้องถิ่น และซื้องานศิลปหัตถกรรมซึ่งทำในท้องถิ่น โดยมีปรัชญาคือ มาถึง เยี่ยมชม และซาบซึ้งในวัฒนธรรมของ Hopi

จะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น นับว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวสร้างสรรค์ ดังนั้น การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวจึงจำเป็นต้องมีกระบวนการจัดการเพื่อการท่องเที่ยว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการสื่อความหมายของท้องถิ่นให้สามารถถ่ายทอดคุณค่าและมีความหมายทางสัญลักษณ์ อันบ่งบอกความเป็นเอกลักษณ์ที่ต่างกันไปของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญทางการท่องเที่ยวสร้างรายได้ให้กับการท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันการท่องเที่ยวก็ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการสืบทอดให้คงอยู่

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จึงเป็นทิศทางใหม่ของการท่องเที่ยวของโลกปัจจุบันที่มีจุดหมายเพื่อการสนทนา แลกเปลี่ยน เรียนรู้ และเชื่อว่าจะช่วยให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือของการทำความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าของความหลากหลาย ซึ่งนอกจากจะเป็นการเสริมแรงให้กับการตระหนักรู้ในคุณค่าของชุมชนของตนเองแล้ว ขณะเดียวกันก็เป็นการส่งเสริมพัฒนาศักยภาพของการสร้างสรรค์ให้กับนักท่องเที่ยวเอง เพื่อที่จะนำประสบการณ์ที่ได้จากการเดินทางท่องเที่ยวไปใช้ในวิถีชีวิตของตนเองอีกด้วย (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2555) ซึ่งพื้นที่ตัวอย่างการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่พิเศษที่องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้ทำการศึกษาเพื่อให้เป็นตัวอย่างการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน อาทิ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร ซึ่งเป็นพื้นที่นำร่องในการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม เช่น ชุมแสดงวิถีชีวิตด้านวัฒนธรรมของศรีสัชนาลัย ประเพณีการละเล่นพื้นบ้านของหมู่บ้านวิถีไทย การจัดแสดงและจำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชนของท้องถิ่น มีการแสดงวัฒนธรรมพื้นบ้าน พิธีเวียนเทียนแบบทักษิณาวรรต การขับเสภาเล่าเรื่องเมืองศรีสัชนาลัย การแสดงแฟชั่นผ้าไทย เงิน ทองลายโบราณศรีสัชนาลัย เป็นต้น (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2555)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

จะเห็นว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นั้นต้องอาศัยจุดเด่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนที่มีอัตลักษณ์ เพื่อนำมาพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่โดยผ่านกระบวนการของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ คือ นักท่องเที่ยวไปมีส่วนร่วม และเรียนรู้ประสบการณ์ ในวิถีชีวิตประจำวันของคนในชุมชน และมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดสร้างสรรค์และประสบการณ์กับชุมชนในท้องถิ่น ในขณะเดียวกันก็ได้รับความรู้ ประสบการณ์ ช่วยเพิ่มความชำนาญให้แก่นักท่องเที่ยวด้วย

7.งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บุษรา บรรจงการ และคณะ (2555) ศึกษาผลกระทบที่มีต่อประชาชนในแนวพื้นที่ริมฝั่งทะเล จังหวัดจันทบุรี จากโครงการก่อสร้างถนนเฉลิมบูรพาชลทิศ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจเพื่อศึกษาถึงผลกระทบจากโครงการก่อสร้างถนนเฉลิมบูรพาชลทิศ ศึกษาความคิดเห็นและความต้องการจัดการทรัพยากร เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนทั่วไปมีความคิดเห็นว่าด้านที่ได้รับผลกระทบด้านบวกสูงสุด คือ ด้านสิ่งแวดล้อม ส่วนได้รับผลกระทบด้านบวกลบน้อยสุด คือ ด้านวัฒนธรรม และมีระดับผลกระทบเฉลี่ยด้านบวกปานกลางส่วนด้านที่ได้รับผลกระทบด้านลบสูงสุด คือด้านเศรษฐกิจ และด้านที่ได้รับผลกระทบด้านลบน้อยที่สุด คือ ด้านวัฒนธรรมและมีผลกระทบเฉลี่ยด้านลบน้อย ประชาชนทั่วไปต้องการการจัดสรรทรัพยากรเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ด้านความรู้ด้านภาษาต่างประเทศ เพื่อการท่องเที่ยวมากที่สุดอยากให้รัฐบาลจัดสรรทรัพยากรเพื่อการพัฒนาชุมชน ด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานมากที่สุด และความต้องการให้รัฐบาลจัดสรรทรัพยากรเพื่อ การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนด้านการสร้างและการสื่อสารเอกลักษณ์ของชุมชนแก่สังคมมากที่สุด

เยาวลักษณ์ แก้วยอด (2557) การศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยชุมชนมีส่วนร่วมในนิคมเศรษฐกิจพอเพียงอำเภอวังน้ำเขียว มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทชุมชน และการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่นิคมเศรษฐกิจพอเพียงอำเภอวังน้ำเขียว ศักยภาพของชุมชนด้านที่นำไปสู่การพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยชุมชนมีส่วนร่วม และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนมีส่วนร่วมในพื้นที่นิคมเศรษฐกิจพอเพียง อำเภอวังน้ำเขียว ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ชุมชนนิคมเศรษฐกิจพอเพียงอำเภอวังน้ำเขียวมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร เนื่องจากพื้นที่ตั้งอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีเส้นทางที่สามารถเชื่อมต่อไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ พื้นที่ที่มีศักยภาพในการผลิตพืชผักที่หลากหลายโดยเฉพาะผักเมืองหนาว เกษตรกรสามารถผลิตพืชผักได้อย่างต่อเนื่องและปลอดภัยจากสารพิษ รวมถึงมีองค์ความรู้ในการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการทำการเกษตรเพื่อยังชีพและสร้างรายได้ที่พร้อมถ่ายทอดให้กับผู้สนใจ

ปริญญ์ สิทธิจินดาร และคณะ (2555) การศึกษา เรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลคลองพล อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาต้นทุนและศักยภาพของชุมชนที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพื่อหารูปแบบที่เหมาะสมในการบริหารจัดการ การท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชน และเพื่อใช้เงื่อนไขของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น อันนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน โดยรวมโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และในกระบวนการดำเนินงานได้ให้ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามาดำเนินการวิจัยในลักษณะของทีมวิจัยด้วย ผลของการศึกษา พบว่า

1) เกิดกลุ่มการท่องเที่ยวที่เข้มแข็ง และร่วมกันสร้างระบบการบริหารจัดการในเบื้องต้นได้ซึ่งประกอบไปด้วย กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ของคลองพล กลุ่มโรงเรียน กลุ่มวัฒนธรรม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานทั้งในและนอกพื้นที่เป็นผู้สนับสนุนหน่วยงาน อาทิเช่น องค์การบริหาร

ส่วนตำบลสถาบันการศึกษาศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือและหน่วยงานด้านการท่องเที่ยว เป็นต้น

2) ต้นทุนหรือศักยภาพในการท่องเที่ยวของชุมชน ได้แก่ ข้อมูลต้นทุนวิธีการเกษตร โดยเฉพาะสวนผลไม้อินทรีย์ ข้อมูลต้นทุนทรัพยากร เช่น แหล่งน้ำ ลำคลอง ป่าเขา เพื่อสมุนไพรมัน เป็นต้น และทุนในด้านวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ เช่น ภาษาของ ระเบียบของ ยิงธนูของ สะบ้าของ รวมถึงอาหารที่มีคุณค่าเอกลักษณ์ที่โดดเด่น เช่น ผักและผลไม้อินทรีย์ กระจวาน น้ำพริกของ และเมี่ยงค่าน้ำอินทรีย์ เป็นต้น

3) ได้รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งประกอบด้วย การท่องเที่ยวที่เน้นการสร้างควมยั่งยืนในด้านทรัพยากรการเกษตร และสิ่งแวดล้อมที่เน้นความปลอดภัยและฟื้นฟูวิถีวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน มีโปรแกรมเส้นทางและระบบบริหารจัดการที่สามารถปฏิบัติการได้จริง

4) ผู้คนในชุมชนเริ่มมีความตื่นตัวในการเข้าร่วมการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น เป็นการเสริมอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และสร้างความภาคภูมิใจในกลุ่มชาติพันธุ์ของ และเริ่มต้นตัวในด้านการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตมาเป็นแบบอินทรีย์มากขึ้น

5) องค์ความรู้และข้อมูลที่เกิดจากงานวิจัย สามารถเข้าไปเชื่อมโยงกับระบบการศึกษาในโรงเรียน และกำลังพัฒนาไปสู่การจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนในวิชาการงานและพื้นฐานอาชีพ โดยมีการตั้งกลุ่ม ยุวเกษตรกร และให้มีการปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อนำมาประกอบอาหารกลางวัน และจัดจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน

6) ได้เข้าร่วมเป็นเครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดจันทบุรี และเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ซึ่งเป็นเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พร้อมทั้งขยายผลในการประชาสัมพันธ์ชุมชนสู่สาธารณะให้มากขึ้น

พรศิริ กองนวล และคณะ (2553) มหาลัยราชภัฏธนบุรี ได้ศึกษา เรื่อง การจัดการความรู้ การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว ตลาดคลองสวน 100 ปี จังหวัดสมุทรปราการ ผลการศึกษาพบว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยวตลาดคลองสวน 100 ปี จังหวัดสมุทรปราการ แบ่งได้ 3 ประเภท ประกอบด้วย ทรัพยากรการท่องเที่ยวธรรมชาติ เช่น คลองประเวศน์บุรีรัมย์ ทรัพยากรประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุและศาสนา เช่น ศาลเจ้าคลองสวน สารอาเสี่ย-คุณนาย และบ้านอาเสี่ย-คุณนาย รวมถึงทรัพยากรวัฒนธรรม ประเพณี เทศกาลปรากฏการณ์สำคัญและกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น เทศกาลและปรากฏการณ์สำคัญ อาหาร ของฝากที่ระลึก และกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ การเดินชมตลาดและการบริการเรือชมวิถีชีวิต การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว มีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 3 ส่วน คือ เทศบาลตำบลคลองสวน ประชาชนและนักท่องเที่ยวที่มีส่วนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ และมีความสัมพันธ์กัน เทศบาลตำบลคลองสวน มีความจริงใจการให้การสนับสนุน ส่งเสริม ในรูปแบบต่าง ๆ มีการจัดการที่ดี มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ภาคประชาชนมีความตระหนักรู้ มีความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ และนักท่องเที่ยวเป็นกลุ่มเฉพาะ (นักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์) ที่มีความชื่นชมในวิถีชีวิต

ชุตานา คุณสุข และคณะ (2556) ได้ศึกษา เรื่อง การจัดการทรัพยากรปูม้าแบบมีส่วนร่วมกรณีศึกษานาการปูม้า บ้านท่าแฉลบ อ่าวคุ้งกระเบน จังหวัดจันทบุรี ผลการศึกษา พบว่า ศักยภาพของนาการปูม้า ประชากรปูม้ามีแนวโน้มเเยะขึ้นโดยพิจารณาจากค่าตัวชีวิตทางชีววิทยา เช่น

ค่าความตกไข่เฉลี่ย และประเมิณผลผลิตต่อรอบมีเพิ่มมากขึ้น ส่วนค่าการตายจากการประมง และ อัตราการใช้ประโยชน์มีค่าลดลง ส่วนระยะของแม่ปูไข่นอกกระดองที่มีความเหมาะสมต่อการนำมา ไข่ไขในธนาคารปูม้า ได้แก่ ระยะที่มีไข่สีดำ และบริเวณที่ควรทำการปล่อยลูกปูม้า บริเวณแหล่ง หญ้าทะเล

สุรชาติ สินวรรณ และคณะ (2555) พบข้อมูลการศึกษา เรื่อง พัฒนาการประเมินศักยภาพ การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและหัตถกรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาชุมชนในอำเภอ ประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี การศึกษารั้ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยว เชิงเกษตร ในบริเวณเทศบาลตำบลโพธิ์งาม จังหวัดปราจีนบุรี โดยทำการศึกษาความคิดเห็นของ นักท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่นเกี่ยวกับโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล จากนักท่องเที่ยวจำนวน 83 ชุด และประชาชนท้องถิ่นจำนวน 11 ชุดและหน่วยงานภาครัฐ 5 ชุด เพื่อนำมาพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับเกษตรกรรม และหัตถกรรมในบริเวณ รอบเทศบาลตำบลโพธิ์งาม จังหวัดปราจีนบุรี โดยการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่าง ๆ ซึ่งจะ แบ่งการวิจัย 3 ส่วนใหญ่ ๆ โดยการสำรวจพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม การสัมภาษณ์นักท่องเที่ยว ชุมชนและหน่วยงานรัฐต่าง ๆ มีส่วนเกี่ยวข้องโดยเทคนิค Rural Rapid Appraisal (RRA) และ Participatory Rural Appraisal (PRA) ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสถิติเพื่อการวิจัย การหาความสัมพันธ์ของกิจกรรมในการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวโดยเทคนิค Compatibility Matrix และการหาระดับความสำคัญของกิจกรรมการท่องเที่ยวแต่ละประเภท โดยเทคนิค Analytical Hierarchy Process : AHP การวิเคราะห์ความเหมาะสม (Optimal) ด้านเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตของชุมชนหากมีการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ในบริเวณตำบลโพธิ์งาม โดยเทคนิคโปรแกรมเชิงเส้นตรง (Linear Programming : LP) จากนั้นทำการวิเคราะห์ผล ทางเศรษฐกิจในภาพรวม โดยเทคนิควิเคราะห์ข้อมูลเชิงเศรษฐศาสตร์การท่องเที่ยว โดยเทคนิค วิธีการตัวทวีคูณ (Proportional Multiplier Method, PMM) ผลการศึกษา พบว่า นักท่องเที่ยว ที่เดินทางมาท่องเที่ยวส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออก ร้อยละ 76.4 รองลงมา ภาคกลาง ร้อยละ 10.9 โดยส่วนมากจะเป็นเพศหญิง ร้อยละ 51.8 มีอายุอยู่ในช่วง 15-24 ปี ร้อยละ 28.4 รองลงมาอายุ 25-44 ปี ร้อยละ 19.1 อายุ 45-54 ปี ร้อยละ 13.6 อายุ 55-64 ปี ร้อยละ 5.5 อายุ ต่ำกว่า 15 ปี ร้อยละ 4.5 และอายุมากกว่า 65 ปีขึ้นไป ร้อยละ 0.9 ระดับการศึกษาที่พบมากที่สุด ระดับอุดมศึกษา ร้อยละ 31.8 ระดับประถมศึกษา ร้อยละ 24.5 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ 18.2 ระดับอาชีวศึกษา ร้อยละ 15.5 และระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 10.0 ส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ร้อยละ 28.2 รองลงมา รับราชการ ร้อยละ 15.5 ประกอบกิจการ ส่วนตัว ร้อยละ 14.5 แม่ค้า / พ่อค้า ร้อยละ 12.2 รับจ้างทั่วไป ร้อยละ 10 ส่วยรายได้เฉลี่ยต่อ เดือน 5,000-10,000 บาท ร้อยละ 30.9 รองลงมารายได้ต่ำกว่า 5,000 บาท ร้อยละ 22.7

ชาญศักดิ์ บุญเรือง (2545) ศึกษาการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการ เพื่อรองรับธุรกิจชุมชน: กรณีศึกษาอ่าวคุ้งกระเบน เพื่อศึกษากิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ของ ศูนย์เรียนรู้ว่ามีกิจกรรมและกระบวนการอย่างไร ที่สำคัญคือมีองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นใด ที่ใช้ในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการ แล้วเอื้อให้เกิดธุรกิจชุมชนมีขอบเขต การวิจัยครอบคลุมศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม ในพื้นที่รับผิดชอบบริการของ

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนในพระราชดำริ คือ ตำบลคลองขุด ตำบลสนามไชย ตำบลรำพัน ตำบลโขมง และตำบลกระแจะ รวม 23 หมู่บ้าน ในเขตอำเภอท่าใหม่และอำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี ใช้วิธีการศึกษาโดยการร่วมจัดเวทีศูนย์เรียนรู้ของแต่ละศูนย์ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สังเกต ใช้แบบสอบถาม สนทนา เยี่ยมชมกิจกรรม และผลงานหรือผลผลิตโดยมีการสนับสนุน การจัดการ พัฒนาการดำเนินธุรกิจชุมชน ในลักษณะผสมผสานเชิงบูรณาการ สรุปได้ว่า ชาวชุมชน 20 ศูนย์เรียนรู้ มีการรวมตัวกันในการประกอบอาชีพ การงาน และดำเนินวิถีชีวิตตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ ส่วนใหญ่อยู่ในขั้นที่ 2 การรวมพลังกันในรูปกลุ่มที่มีลักษณะเอื้อให้เกิดการพัฒนาคน และชุมชนท้องถิ่นที่เรียกว่า “ศูนย์เรียนรู้” และมีองค์กรเชื่อมประสานเรียกว่า “ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม” แต่ละศูนย์ มีกิจกรรมและผลผลิตเกี่ยวกับการเกษตร และมีการพัฒนาผลผลิตโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ดำเนินเป็นอาชีพเสริม หรืออาชีพหลักเช่นกลุ่มกะปิ กลุ่มน้ำปลา กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ กลุ่มเกษตรทฤษฎีใหม่ ฯลฯ เมื่อมีการรวมตัวและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผูกอบรมและศึกษาดูงานได้ผลดีจึงมีการเรียกชื่อกลุ่มของตนว่า “ศูนย์เรียนรู้...” ตามชื่อผลผลิตหรือกิจกรรม ปรากฏว่ากิจกรรมการออมเงินในลักษณะ “กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์” มีสมาชิกมากมายและมีหลายกลุ่มในพื้นที่และล่าสุดในการจัดเวที 20 ศูนย์เรียนรู้ ได้มีมติให้มีการรวมตัวกันเป็น สหกรณ์จดทะเบียนในชื่อ “สหกรณ์เกษตรอุตสาหกรรม คุ้งกระเบน จำกัด” และตัดสินใจเช่าอาคารของเทศบาลเมืองจันทบุรี และเปิดเป็นร้านค้าผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ของ 20 ศูนย์เรียนรู้ มีสินค้าจาก 20 ศูนย์มาวางจำหน่ายเป็นหลัก เช่น น้ำสำรอง กระจกป่อง น้ำเห็ดหลินจืดกระจกป่อง ข้าวกล้องบรรจุถุงพลาสติกอัดสุญญากาศ ยาสมุนไพร ถั่วกรอบแก้ว กระจกแก้วชงโค เป็นต้น และได้ขยายไปทดลองเปิดตลาดในศูนย์การค้า เทสโก้โลตัสจันทบุรี อีกแห่งหนึ่งด้วย แต่ยังมีปัญหาในการจัดการเชิง ธุรกิจเพื่อการดำรงอยู่และการพัฒนาอย่างบูรณาการให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

สุพร มากแจ้ง และพรศิริ ทองนวล (2550) ได้ศึกษา การวิจัยเพื่อพัฒนาเครือข่ายข้อมูล บุคลากรและการจัดการความรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวท้องถิ่น กรณีศึกษาชุมชนเขตธนบุรี เขตคลองสานกรุงเทพมหานคร เพื่อสร้างเครือข่ายการจัดการความรู้ในการพัฒนาคุณภาพบุคลากร ด้านการท่องเที่ยวและพัฒนากิจการระบบข้อมูลท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยว ผลการศึกษาปรากฏว่า ชุมชนในเขตธนบุรี-คลองสาน ปัจจุบันเป็นชุมชนเมือง ประชากรส่วนใหญ่ ไม่ใช่คนพื้นที่เดิม เป็นผู้อพยพมาใหม่จากผลของการพัฒนาที่ดิน เพื่อขยายเมืองทำให้ชุมชนขาดความรู้ด้านประวัติศาสตร์ แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวของชุมชนจึงควรเป็นความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษากับหน่วยงานพัฒนาชุมชน ในการให้ความรู้และสนับสนุนสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว รวมทั้งการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เส้นทางท่องเที่ยวชุมชน สำหรับการจัดการท่องเที่ยวชุมชนควรใช้วิธีเดินสำรวจ หรือจักรยานสำรวจเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เพื่อไม่ให้เกิดความวิตกกังวล

ระพีพรรณ ทองท่อ และคณะ (2547) ได้ศึกษา เรื่อง การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว ไทยแบบครบวงจร ซึ่งจะเป็นการดึงดูดและกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เข้ามาท่องเที่ยวในแต่ละภูมิภาคของไทยอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เศรษฐกิจของจังหวัดและประเทศ สูงขึ้น จากผลการศึกษา พบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการ

ทั้งองค์ความรู้ ภูมิปัญญาทรัพยากรบุคคล และทุนทางธรรมชาติที่มีอยู่แต่ละท้องถิ่นมาประสาน และเกื้อกูลกัน แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวไทยที่น่าเสนอนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง หากหน่วยงานทางภาครัฐเอกชน และองค์กรส่วนท้องถิ่น องค์กรชาวบ้าน และชุมชนได้ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันพัฒนา และร่วมรับผลที่เกิดขึ้น การประสานความร่วมมือดังกล่าวจะนำไปสู่ การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวไทยได้อย่างครบวงจรและยั่งยืนตลอดไป

นิตยา ทองหนู้ย และภูวรินทร์ ชิตวงศ์ (2553) ได้ศึกษา เรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวชายฝั่งทะเลในจังหวัดจันทบุรี ผลการศึกษา พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวชายฝั่งทะเลจังหวัดจันทบุรีภาพรวม พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}=2.61$, $S.D.=1.08$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านได้แก่การมีส่วนร่วมของประชาชนในการค้นหาปัญหา และประเด็นปัญหา พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในระดับต่ำ ($\bar{x}=2.58$, $S.D.=1.04$) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผนร่วมกัน พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในระดับต่ำ ($\bar{x}=2.54$, $S.D.=1.05$) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการปฏิบัติงานร่วมกัน พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}=2.73$, $S.D.=1.13$) การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการตัดสินใจเพื่อกำหนดแผนงานร่วมกัน พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}=2.63$, $S.D.=1.09$) และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการติดตามประเมินผล พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในระดับต่ำ ($\bar{x}=2.58$, $S.D.=1.10$) ผลการศึกษาทัศนคติของประชาชนที่มีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวชายฝั่งทะเลในจังหวัดจันทบุรีภาพรวมนั้น พบว่า ประชาชนเห็นด้วยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}=3.15$, $S.D.=1.14$) และรายการวิเคราะห์เพื่อหาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนท้องถิ่นที่มีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวชายฝั่งทะเลในจังหวัดจันทบุรี พบว่า มีทั้งหมด 8 ปัจจัย ได้แก่ การได้รับการชักชวนจากบุคคลหรือหน่วยงานในภาครัฐเอกชนหรือผู้นำชุมชนในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยว ประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว ทัศนคติต่อการท่องเที่ยว การได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยว การมีตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคมในชุมชน การได้รับการสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวจากภาครัฐ การตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว และอาชีพรับจ้างทั่วไปโดย พบว่า ตัวแปรเหล่านี้สามารถอธิบายความผันแปรของการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ที่มีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวชายฝั่งทะเลในจังหวัดจันทบุรี

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี